

A II. Vatikáni Zsinat és a Magyar Elhárítás

Máté-Tóth András

A kutatás célja

Az Aufbruch nemzetközi pasztorálteológiai kutatás 10 poszt-socialista reformországban vizsgálja a vallási változásokat és a katolikus egyház elhelyezkedését az átszerveződő társadalmi térben. E nagy volumenű kutatás egyik eleme a tíz vizsgált országban elvégzett közvélemény-kutatás.¹ A másik fontos terület: 15 téma párhuzamos vizsgálata.² E témák közül az egyik a II. vatikáni zsinat (továbbiakban: zsinat) recepciója és hatása az egyes országokban. E téma magyar vonatkozásait jelen tanulmány szerzője dolgozta ki. Tekintettel arra, hogy a zsinat idején a magyar egyház mozgását és nyilvános kommunikációját az akkori politikai rendszer számos módon minimálisra szorította és erősen ellenőrizte, a zsinat magyarországi kortárs és későbbi hatásának vizsgálata ebből adódóan meglehetősen forráshiányos. E hiányosság indokolta, hogy első lépésben csupán próbaképpen az elhárítás irataiban is utánanézzünk a lehetséges adatoknak. A tanulmányban közzétett eredmények mutatják, hogy a zsinatra kiutazott magyar delegációkról ill. a zsinat kortárs recepciójáról talán éppen ebből a meglehetősen speciális iratanyagból szerezhetünk a legszélesebb körű információkat.

A kifejezetten a zsinatra koncentrálnó kérdésfelvetésen kívül az iratokból egy szélesebb körű témára vonatkozóan is számos támpontot nyerhettünk. A Magyar Népköztársaság és a Vatikán között megkötött 1964-es részleges megállapodás (továbbiakban: 64-es megállapodás) a (szakmai) közvélemény szemében egyházpolitikai fordulatnak tekintett esemény. A megállapodásra vonatkozó eddigi, elsősorban egyháztörténeti megközelítésű tanulmányok a nemzetközi politikai ill. hazai pártpolitikai szempontok mentán tárgyalták a megállapodást. Az elhárítás irataiban azonban egy másik, a témával eddig foglalkozott kutatók által még nem reflektált dimenzió feltárását is lehetővé tették. Ennek révén világossá válhat, hogy az említett egyházpolitikai fordulat felszíne mögött a korábbi ellenőrzés és „pórázon tartás” meg-

---

¹ Az első kötetek már megjelentek a „Gott nach dem Kommunismus” c. sorozatban, melyet a németországi Schwabenverlag külön e kutatási anyagok publikálására alapított. (Ostfildern 1999-től folyamatosan, évente több kötet.) Az Aufbruch kutatásról általában ld. a következő Internet-oldalt: <http://pastfo.rel.u-szeged.hu/aufbruch/>.

² V.ö. Máté-Tóth, Aufbruch 2, Szeged 1997.

erősítése és a magas egyházi funkciókat betöltő személyekre való átcsoportosítása zajlott. Ennek okán a „fordulat” kifejezés helyett árnyaltabbnak tűnik az egyházüldözés modellváltásáról beszélni a 64-es megállapodás kapcsán.

A hatvanas években az egyház mozgásterére Magyarországon a háború előttihez képest mindeképpen igen szűknek mondható. Az ezt a korszakot tárgyaló egyháztörténeti, szociológiai és pasztorális munkák az egyházüldözésről eddig elsősorban az 1950-től kezdve megüresedett püspöki székek betöltése, az egyház és az állam ill. az állam és a Vatikán közötti megállapodások, továbbá a papi perek valamint a békepapi mozgalmak oldaláról nézve közelítették meg a korszakot. Az elhárítás iratai lehetővé teszik e megközelítések kiegészítését, amelynek legnagyobb jelentősége abban áll, hogy az egyházüldözésnek vagy finomabban szólva a párt és a kormány egyházpolitikájának módszereiről és dimenzióiról viszonylag pontos konkrét adatokat szerezhetünk.

A Történeti Hivatalban fellelhető elhárítási dossziékban ügynökök beszervezéséről tanúszkodó iratokat és ügynöki jelentéseket is bőséggel találni. Az „átvilágítás” témája Magyarországon (is) alkalmat ad számos aktuálpolitikai vitára, gyakran a politikai (néha az egyházi) érdekérvényesítés eszköze. Emiatt szükségesnek látjuk leszögezni, hogy ebben a tanulmányban nem célunk annak tisztázása, hogy a delegáció ügynökei milyen körülmények közepette váltak ügynökké. Arra pedig kiváltképpen nem vállalkozunk, hogy ügynöki mivoltukat bármilyen mértékben erkölcsileg minősítsük vagy értékeljük. Az ügynöki tevékenység és a delegációban volt ügynökök feltárása (nem leleplezése!) azt a célt szolgálja, hogy az egyház akkori mozgásteréről pontosabb adatokkal rendelkezessünk. Ez vonatkozik arra az esetre is, amikor megállapítható, hogy nem csak a kísérők között, hanem a kiutazott főpapok között is voltak ügynökök, ill. arra a kísérletre, hogy kiderítsük, a 64-es megállapodás kapcsán kinevezett új püspökök között volt-e ügynök. A magyar katolikus egyház 40 éves kommunista-szocialista múltjával foglalkozó írások eddig – részben a levéltári anyag hozzáférhetetlenségéből, részben bizonyos egyházszereketből vagy taktikus szemérmességéből fakadóan – csak homályos utalásokat tettek, tehettek arra, hogy a 60-as évektől kezdődő új magyar egyházpolitika milyen természetű belső egyházi változások közepette alakult.

Tanulmányunkban elsősorban az elhárításnak a zsinattal kapcsolatos alapállását vázoljuk. Ezek után időrendben haladva az egyes ülésszakok köré csoportosítjuk az iratok bemutatását. A feltárt anyag alapján az időrendi tárgyalást néhány kulcsfontosságú téma külön elemzésével szükségesnek láttuk kiegészíteni. Végül néhány statisztikai jellegű elemzés révén kísérletet

teszünk az egyházüldözés korabeli jellegzetességére és volumenére vonatkozóan néhány tézis felvetésére.³

Források

A Történelmi Hivatalban őrzött Objektum Dossziék a Belügyminisztérium (továbbiakban BM) különböző egyházi és elhárítási ügyekkel foglalkozó osztályainak zsinattal kapcsolatos anyagai elsősorban a „Canale”⁴ objektum néven őrzött dossziésorozatban található, mint-hogy ebben irattározták a katolikus egyház külföldi kapcsolatainak anyagait. Ebben a 16 dossziét felölelő sorozatban 1961 és 1966 közötti keltezett anyagok találhatóak.⁵ A dossziékat két ütemben állították össze az irattárban. Az első csoportot a zsinat idején vezették, a második rendezésére 1971 és 1973 között került sor. Tanulmányunkat két dosszié feldolgozása alapján készítettük el: „Canale”⁶ és „Magyar Püspöki Kar”⁷. Ez utóbbi dosszié négy dossziét foglal magába és az 1950-1959 közötti korszakot öleli fel.⁸

A köteteket 1969. március 27-én zárták le a BM saját levéltárában. Tekintettel a sorozatban található anyagok keletkezésének időpontjára, kutatási témánkhoz csak áttételesen járulnak hozzá. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy kifejezetten a Püspöki Karra vonatkozóan külön dossziék nem állnak a Történelmi Hivatalban rendelkezésre. Ennek oka az lehet, hogy az egyházzal kapcsolatos elhárítást illetően a BM illetékes osztályai és az ÁEH között a 64-es részleges megállapodást követően a munkamegoszlás úgy alakult, hogy az általános felada-

---

³ Köszönetet mondunk a tanulmány készítése folyamán nyújtott szakmai segítségért Török Péter szociológusnak és Sarnyai Csaba Máté történésznek. Mindketten a Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi tanszékének munkatársai.

⁴ A „canale” latin szó, amely az olaszban ma is használatos, csatornát, cső formájú vezetékét jelent.

⁵ „Megállapítottam, hogy a Vatikán és a magyar katolikus egyház között többoldalú illegális kapcsolat áll fenn. Ezen személyek felderítésére és a rájuk vonatkozó terhelő adatok összegyűjtésére objektum dosszié felállítása szükséges 'Canale' fn. alatt.” (1961. október 16.) 14.

⁶ 0-14/963/1 kötet száma OD-2350 (BM II/5 osztály)
0-14/963/2. kötet száma OD-2350 (BM III/III-2/a osztály) megnyitva 1973. VI. 6-án
0-14/963/3. és 3-A kötet száma 11-OD-2350 (BM III/III-1/a osztály), megnyitva 1961. X. 16-án
0-14/963/4, kötet száma 11-OD-2350 (BM III/III-1/a osztály), megnyitva 1961. X. 16
0-14/963/5 és 5-A, kötet száma 11-OD-2350 (BM III/III-1/a osztály), megnyitva 1961. X. 16
0-14/963/6 és 6-A, kötet száma 11-OD-2350 (BM III/III-1/a osztály), megnyitva 1961. X. 16
0-14/963/7 és 7-A, kötet száma 11-OD-2350 (BM III/III-1/a osztály), megnyitva 1961. X. 16
0-14/963/8 és 8-A kötet száma 11-OD-2350 (BM III/III-1/a osztály), megnyitva 1971. XII. 3
0-14/963/9 és 9-A kötet száma 11-OD-2350 (BM III/III-1/a osztály), megnyitva 1971. XII. 3
0-14/963/10, kötet száma 11-OD-2350 (BM III/III-1/a osztály), megnyitva 1971. XII. 3.

⁷ 0-13/405/1. kötet száma 10-10731 (BM I/2-b osztály), megnyitva 1950. IX. 16.
0-13/405/2. kötet száma 10-10731 (BM I/2-b osztály), megnyitva 1952. III. 20.
0-13/405/3-A kötet száma 10-10731 (BM I/2-b osztály), megnyitva 1953. III. 18.
0-13/405/3-B kötet száma 10-10731 (BM I/2-b osztály), megnyitva 1953. III. 18.

⁸ A püspöki karra vonatkozó dossziésorozatot kötet és oldalszáma elé írt „P” jelzettel különítjük el a Canale kötetektől.

tok az ÁEH-hoz kerültek, a BM pedig csak bizonyos egyedi elhárítási ügyek operatív feldolgozásával foglalkozott. E feltételezés eldöntésére az ÁEH irattárában fellelhető anyagok áttekintésére van szükség, amit ebben a kutatási periódusban nem volt módunk elvégezni. Az iménti vélekedést azonban alátámasztani látszik az a tény, hogy a feltárt iratok tanúsága szerint 63-tól kezdve a BM és az ÁEH között egyre szorosabb együttműködés tapasztalható. Amint pedig e dolgozatban is alább világossá válhat, a hatvanas évek végére az elhárítás a katolikus egyház teljes ellenőrzésének feladatát mintegy elvégzettnek tekinthette, ami a vele kapcsolatos belügyminisztériumi feladatok specializálódáshoz vezethetett. A hetvenes évek elejétől kezdve az elhárításnak vélhetően már nem kellett a két korábbi évtizedhez hasonló mértékben az egyházban a reakció fészket látnia, hiszen a számos politikai intézkedés, és az egyházi személyzeti politika eredményei alapján a katolikus egyháznak a MNK-al kapcsolatos általános lojalitásához nem immár férhetett kétség. Így az említett dossziék inkább arra voltak alkalmasak, hogy az elhárításnak a zsinat előtti egyházzselméletét kimutathassuk, s ennek révén a zsinat alatt és után bekövetkezett változást, ill. fordulatot élesebben rajzolhassuk meg.

Általános jellemzők

A vizsgált dossziékban összegyűjtött iratok között vannak más osztályok és alosztályok, valamint az ÁEH anyagai is. A párt szerveitől ellenben itt nem találtam anyagot. Az iratok általában írógéppel írt eredeti és belső hitelesítéssel ellátott szövegeket tartalmaznak. Nagy vonalakban három fajta irat különböztethető meg. *Háttéranyagok*, szerző, dátum, címzett megjelölése nélkül. Ezek a Vatikánról és a Zsinat szervezetéről és működési szabályzatáról tájékoztatnak, továbbá zsinati munkadokumentumokat magyar fordításban. Számos iraton több személytől származó bejegyzéseket, kiemeléseket látható. Ezek az alosztályok munkatársainak hétköznapi munkáira utalnak. Dolgoztak velük. A második csoport a *jelentések*, amelyekben személyekről, háttérbeszélgetésekről, más, elsősorban „testvérországi“ elhárítási szervek munkájáról szóló összefoglalók. Ezek dátumozott, iktatott iratok, melyeket az illetékes osztályok ill. konkrét személyek (általában százados és annál magasabb rangú rendőrtisztek) kaptak meg másolatban. A jelentések nagy részét fedőnévvel szereplő ügynökök készítették, majd az Osztályok illetékese felettesei és más osztályok számára összefoglalta és értékelte. Ezeken az iratokon is láthatók kék tintával, piros ceruzával írt bejegyzések, melyek a napi munkára és megbeszélésekre, valamint az ügynökök felkészítésére és feladataira utalnak. A harmadik iratcsoport: *operatív intézkedések* és intézkedési tervek, ill. munkatervek. Ezek is dátumozott, iktatott iratok, bennük határidők és felelősök szerepel-

nek. Találhatók szövegtervezetek, javított példányok és végváltozatok, valamint duplikátumok is. Az operatív intézkedések a háttéranyagokra és a jelentésekre alapoznak.

Az elhárítás alapállása a zsinatról

Az áttekintett iratokból⁹ kiviláglik, hogy a BM-nek a II. vatikáni zsinattal kapcsolatos alapállását az határozta meg, hogy a BM a Vatikánt mint államot és mint világegyházi szervezetet az imperializmus erős bástyájának tartotta. Az egész egyházi szervezetet (önmaga mintájára) hatalmas hírszerzői hálózatként fogta fel. A Magyar Népköztársasággal szembeni ellenséges tevékenység vonatkozásában három fő csoportot különített el, melyek közül kettő részben fedí egymást: az *emigráns papok* csoportját, a *szerzeteseket*, kiváltképpen a jezsuitákat, szervitákat, és a Magyarországon működő ellenálló, *reakciós papságot*. E három körrel kapcsolatos elhárítási tevékenységet különböző külföldi gócpontokra koncentrált operatív munkával végezték. Ilyen gócpontok voltak elsősorban: A Pápai Magyar Intézet (továbbiakban PMI), a bécsi Pázmáneum, a Löweni Katolikus Egyetemen Muzsly István jezsuita szerzetes tanárszéke és képzési helyei, az emigráns papok találkozói. A gócpontok közé tartozott – vizsgálatunk elsődleges tárgyával kapcsolatban – a II. vatikáni zsinat delegációjának szállása elsősorban a Domus Mariae, ahol főként a delegáltak laktak, kisebb számú kísérelével. A zsinatra irányuló hírszerzői, operatív munka legfőbb céljai voltak: a zsinat előkészítésével, tartalmaival, hazai résztvevőivel kapcsolatos körültekintő és beható hírszerzés, a résztvevő delegáció elszigetelése az emigránsoktól, és a rendszer érdekeit szolgáló felszólalások, levelek, megbeszélések szervezése. A nyilvánossággal kapcsolatban pedig az egyházi lapokon és folyóiratokon keresztül¹⁰ a zsinat rendszerérdekeket támogató tevékenységének és állásfoglalásainak propagálása ill. megelőző védekezés a gyanított, béketábor elleni tevékenységgel szemben az egyházon belüli bizalmatlanság szításának eszközével. „E cél érdekében a fent említett sajtóknál megfelelő ügynökséggel rendelkezünk.”¹¹ „Törekvésünk arra irányul, hogy egy általunk beindított akció révén a Zsinattal kapcsolatban hazai viszonylatban vitát indítsunk és ennek kapcsán negatív hangulatot teremtsünk úgy protestáns, mint római kato-

---

⁹ Feldolgozandók még a következő anyagok: „Az ellenség tanulmányozása. Ideiglenes jegyzet a Rendőrtiszti Főiskola számára” 15. téma: A klerikális reakció helyzete és tevékenysége. Írta Geréb Sándor r.zredes. (IH 33/1437.16) „A klerikális reakció ellenséges tevékenysége népi demokratikus rendünk ellen. Az operatív munka sajátosságai és feladataink ezen a területen. Budapest 1963. A BM. Rendőrtiszti Akadémia Politikai Nyomozó Tanszékének kiadványa. Írta Berényi István r.őrnagy. (IH 33/1512) főképpen 27kk. Távolabbról még: „Az illegális szerzetesrendek operatív ellenőrzésének tapasztalatai” BM Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség 1969. Írta Geréb Sándor r.alezredes (IH 33/1773)

¹⁰ Az iratok a következő sajtótermékeket említik: Katolikus Szó, Református Élet, Evangélikus Élet, Békehírnök, Új Ember és a Vigília. Ezek a lapok voltaképpen a teljes akkori egyházi médiát jelentették.

¹¹ 2 248.

likus egyházi körökben. A Zsinat összeülését megelőzően Róma felé igyekszünk elhinteni azt a gondolatot, hogy a II. Vatikáni Zsinat hatékonysága kétséges a szocialista országokon belüli római katolikus egyházakra vonatkoztatva, amennyiben figyelmen kívül hagyják a helyi sajátosságokat.”¹²

Vizsgálatunkban kísérletet teszünk az elhárítás egyházzal kapcsolatos szemléletváltozásának bemutatására. Eredményeinket elővételezve a következő alapvető megállapításokat tehetjük. Az elhárítás szemléletében megfigyelhető egyfajta kontinuitás. A Római katolikus egyház és kivált annak központja, a Vatikán az ellenséges „nyugat” része. Ebből a kiindulásból érthető, hogy az elhárítás folyamatosan készült az ellenséges tevékenység megelőzésére, felfedésére és közömbösítésére. E konstans mellett a szerzett információk és a hozott operatív intézkedések alapján beszélhetünk a szemlélet változásáról is. XXIII. János pápa zsinatot meghirdető enciklikája, a *Pacem in terris* enciklika, VI. Pál pápa megválasztása és vonalvezetése, az egyes zsinati ülészakok tematikája, a legprominensebb zsinati atyák felszólalásai esetről esetre alkalmat adtak arra, hogy velük kapcsolatban finomodjék az elhárítás egyházképe. Ebben a vonatkozásban hullámmozgást tapasztalhatunk: a szocialista rendszer érdekeit támogató folyamatok és jelenségek enyhítették a félelmet, a kommunista ellenes vatikáni nyilatkozatok vagy intézkedések pedig növelték. Eredményeink azt mutatják, hogy az alapvető szemlélet nem változott a hatvanas évek első felében, ezért az elhárítás az egész időszak alatt következetesen folytatta „békeharcát”. A másik szinten érzékelt változások hullámmozgását követve azonban az elhárítási technikák és módszerek változtak. E változásról az alábbiakban bőszéges anyagot mutathatunk be.

A zsinat összehívásának gondolatát 1959-ben XXIII. János pápa vetette fel nem sokkal megválasztása után. Az új pápa egyéniségével és magatartásával az egyházon belüli alapvető reform ígéretét valósította meg. Nevéhez és művéhez kötődik a modern világtól való elzárkózás egyházának az ezzel való dialógus egyházává történő változtatása. Ezt az új hangvétel és vonalvezetést a magyar elhárítás az első pillanattól kezdve érzékelt és figyelemmel kísérte.

Simó Gyula római követ 1958. november 26-án kelt jelentése¹³ beszámol XXIII. János pápa megválasztásának körülményeiről. Beszámolójának érdekessége, hogy a konklávé

---

¹² Összefoglaló jelentés, Budapest 1962. január 29. 2 134.

¹³ P3-A 198-201.

elhangzottakat elemzi, minthogy a konklávén tagjai az esküt, „hogyan megőrzik a titoktartást, alaposan megszegték és maguk a kardinálisok tudósították kormányaikat a lefolyásról”. Ezek szerint a konklávén Feltin francia bíboros keményen kritizálta XII. Piusz pápának a kommunizmussal kapcsolatos mered, elutasító álláspontját, amely a francia egyházat megosztotta. Olyan pápát kívánt, aki „garantálja a francia katolikusoknak azt a jogot, hogy bármely politikai pártban harcolhassanak. Még a kommunista pártban is, hogy belülről aláaknázhassák azt!” A bíboros szavai nagy hatást keltettek a pápaválasztó testület tagjai között, amikor is Roncalli bíboros emelkedett szólásra. Emlékeztette a testületet, hogy a kommunista országokban ténykedő egyházak helyzetéről Wyszyński bíboros 50 oldalas jelentést készített, melynek értelmében az előző pápaság politikája elmélyítette a szakadékot az egyház és az illető országok egyházai között. „Az új pápának a feladata, hogy az enyhülés közeledés és békés egymás mellett élés politikáját folytassa a vasfüggöny mögötti országok tekintetében és normális diplomáciai kapcsolatot létesítsen velük.” Mindszenty magatartásával kapcsolatban pedig kiemelte, hogy az utolsó 150 év alatt nem történt meg még sohasem, hogy egy bíboros egy ország nagykövetségén van lezárva és ezért nem vehet részt a konklávén. Ugyanakkor „az is elég ritka eset, hogy egy bíboros olyan nyíltan vegyen részt saját országának politikájában”, mint Mindszenty. A francia, belga és holland kardinálisok melegen üdvözölték ezt a felszólalást és oda nyilatkoztak, hogy ezt a programot senki más nem képes megvalósítani, csak Roncalli. Az ezt követő szavazás után Roncalli 38 szavazatot kapott, ami 3-al több volt, mint a megválasztásához szükséges szavazatok száma. Az új pápa a konklávén mondott felszólalásának megfelelően többször és hosszan tárgyalt a lengyel prímással, hogy segítségével tanulmányozhassa a vasfüggöny mögötti országok helyzetét. A nagykövet jelentése még azt valószínűsíti, hogy az új pápa irányvonala talán nem valószínű, hogy túl gyorsan, mert a Vatikán nagyon rászorul az erőteljesen antikommunista beállítottságú USA anyagi támogatására.

Az új pápa – XXIII. János – tervbe vette, hogy Velencében találkozik a vasfüggöny mögött élő egyházak püspökeivel.¹⁴ Magyarországról Grósz érsek, Shvoy, Rogács, Dudás, Kovács Sándor, Hamvas, Kovács Vince, Legányi Norbert és Papp Kálmán kaptak meghívást 1959 február első hetében. Az akkor kórházban tartózkodó Grósz óvatosan annyit mondott csak, hogy amíg ő beteg, az ügyben senki nem folytathat tárgyalást a dologról. A meghívás zavart keltett a Püspöki Karban és azokban is, akik tudomást szereztek róla. Mindenki tisztában volt vele, hogy a kiutazás csak az állam beleegyezésével történhet meg. Az állami ha-

---

¹⁴ P3-A 231-232.

tóságok pedig azzal, hogy ezen a velencei találkozón a püspököket a pápa olyasmire is ráveheti, amit itthon nem néznének jó szemmel. Ebben a politikai helyzetben a Püspöki Kar arra szorított, hogy csupán egy udvarias levélben köszönetet mondanak a meghívásért idehaza pedig a kormánnyal egyeztetnek.

Hasonló vélemény alakult ki VI. Pál pápáról is, akinek értékeléséről a későbbiekben még bővebben lesz szó, hiszen elődjének zsinatra vonatkozó elképzelését ő valósította meg.

Ügynökök az egyházmegyékben 1958

A zsinat meghirdetése előtti időszak az 1956-os forradalom utáni „konszolidáció” korszaka. Egy Budapesten, 1958. július 14-én kelt Jelentés¹⁵ számvetést készít az 56-os forradalom utáni egyházi elhárítás munkájáról. Megállapítja, hogy a forradalom révén igen sok addig beszervezett ügynök, még a kipróbáltabbak közül is emigrált, ill. az elhárítással kapcsolatot tartó számos személy az 56-ot követően kissé megerősödött vatikáni és magyar egyházi öntudat következtében dekonspirálódott¹⁶ és elállt a további együttműködéstől. A meglévő ügynökök munkája, a velük kapcsolatot tartó BM munkatársainak felkészítettsége és tájékozottsága egyaránt gyenge és megerősítésre szorul. Minthogy ez a korszak közvetlenül megelőzi a II. vatikáni zsinat meghirdetésének és megtartásának korszakát, ezért indokolt a jelentésben közölt kimutatást a zsinathoz közvetlenül kapcsolódó elhárítási munka bemutatása előtt áttekinteni.¹⁷

<i>Megye</i>	<i>PAPOK LÉTSZÁMA</i>	<i>Ügynökök létszáma</i>
Budapest	480	45
Baranya	296	12
Bács-Kiskun	280	6
Békés	180	2
Borsod	194	10
Csongrád	310	10
Fejér	300	8
Győr	316	9
Hajdu-Bihar	178	2
Heves	258	9

¹⁵ P3-A 97-139.

¹⁶ A „dekonspiráció” elhárítási szakkifejezés, melynek jelentése: ellenséges érdekeket (is) szolgálóvá vált, ill. ügynöki tevékenysége valami külső körülmény következtében megnehezült vagy akár teljesen lehetetlenné vált.

¹⁷ P3-A 127-128.

Komárom	260	5
Nógrád	197	6
Pest	280	8
Somogy	121	3
Szolnok	188	6
Tolna	170	2
Vas	274	11
Veszprém	260	11
Zala	121	6
Összesen	4663	171

Táblázat 1: Papok és ügynökök aránya megyénként 1958-ban.

A kimutatásból¹⁸ kitűnik, hogy 1958-ban az elhárításnak az egyházi „terület átfogására” mindössze 171 ügynök állt rendelkezésére, akiknek száma a papság létszámhoz viszonyítva mindössze 3,67%. A táblázatban felsorolt papok a legálisan működők, a jelentés mellettük 3-400 illegális papot valószínűsített. A helyzet elemzése után a jelentés „az ügynökség minőségi színvonalának emelésére” a következőket javasolta. A rossz hírszerző lehetőségekkel rendelkezőket át kell helyezni központibb helyre.¹⁹ A használhatatlan vagy hosszabb idő óta beteg ügynököket ki kell zárni a hálózatból. Központi feladatnak tartották az egyes püspökségek „minőségi ügynökséggel való átfogását”. Több megyében pedig az ügynökök létszámának sürgős emelését tartották indokoltnak.²⁰

Az elhárítás úgy látta, hogy elégséges a fent említett gócpontokat ellenőrzés alatt tartani és befolyásolni. Az alsópapság és a hívek körében ugyanis nem érzékelték komolyabb érdeklődést a zsinat iránt. „Ebben az időben a magyar katolikus hívők körében a Vatikáni Zsinat meghirdetése és előkészítése nem váltott ki nagyobb érdeklődést. A papság zömében várakozó álláspontra helyezkedett, nem sokat várt a zsinattól. Reménykedett abban, hogy a Zsinat, illetve annak határozatai megkönnyítik az ő munkájukat is. Legélénkebben a püspöki kart foglalkoztatta, mivel ők voltak érdekeltek elsősorban a Vatikánba történő kiutazást illetően. A püspöki karon belül is különbözőképpen értékelték a Zsinatot. Voltak, akik enyhülést vártak, míg mások azt várták, hogy a II. Vatikáni Zsinat elveti és meggátolja mindazon tendenciákat, melyek bizonyos reformtörekvéseket terveztek. Csak a szélsőjobboldali papi réteg volt az, aki támadott minden olyan megnyilvánulást, és mindazon személyeket, akik az állammal való együttműködést, illetve a békés egymásmellettélés hangulatát próbál-

¹⁸ Megjegyzendő, hogy az eredeti iratban számolási hiba következtében a papság létszáma közel ezer fővel nagyobb.

¹⁹ Központi helyen nagyobb városi plébániákat, a püspökségeket, papnevelő intézeteket kell érteni.

²⁰ P3-A 138.

ták hangsúlyozni. Amikor nyilvánosságra került, hogy kik fogják képviselni a magyar r.k. egyházat, abban reménykedtek, hogy ezen személyek eddigi tevékenységét a Vatikáni Államtitkárság el fogja ítélni.”²¹

A zsinat harmadik és negyedik ülészakára, amikor már megkötötték a 64-es részleges megállapodást a Vatikán és a Magyar Népköztársaság között, amikor már kineveztek számos új püspököt, az elhárítás anyagaiban is visszatükröződik az egyház „politikájának” változása és az erre adott elhárítási válasz. Már a harmadik ülészakot követően megkezdődött egyfajta új elhárítási technika kialakítása, melynek lényege, hogy a kapitalista külfölddel való érintkezési felület tudatos megnövelése az elhárítás ügynökeinek és „társadalmi kapcsolatainak” erőteljesebb és összehangoltabb bevonásával. A Vatikán szocialista táborral ill. a Magyar Népköztársasággal szembeni ellenséges terveinek lényegét érintően az elhárítás nem érzékelt tartalmi változást. Csupán a módszerek finomodását és összetettségét figyelték meg. „Az elmúlt időszak tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a Vatikán és az egyházi emigráció az utóbbi években megváltoztatták taktikájukat. Egyre kevesebb azon ellenséges góccok és személyek száma, akik nyíltan fellépnek hazánk társadalmi rendjével szembe. Tevékenységük elemzése mutatja, hogy kerülnek az illegális akciókat, a fő hangsúlyt a legális lehetőségek felhasználására helyezik. Felhagynak az egyházat ért sérelmek hangoztatásával. Elismerik elért eredményeinket. A pozitívumok elismerésén keresztül igyekeznek az emberek bizalmát megnyerni céljaiknak. A Vatikán a megváltozott viszonyoknak megfelelően igyekszik minden erőt összefogni az ateizmus, a kommunizmus ellen. Ennek érdekében hívta életre a Keresztény Egységtitkárságot, a Nemkeresztények Titkárságát, valamint a Nemhívók Titkárságát. A dialógus leple alatt felénk irányuló ellenséges tevékenységük periférikus területekről indulnak ki, a titkárságok csak koordinálják az egyes szervezetek, intézmények tevékenységét, elemző irányító feladatot töltenek be. Támadásuk fő iránya az ideológiai fellazítás, a keresztény ideológia terjesztése, a hitélet fellendítése. Ennek érdekében segítik a hazai papság teológiai továbbkésztését könyvek beküldésével, anyagi helyzetük javítását intenciók biztosításával. A papság támogatásán túl törekszenek világi hittérítők bevonására és kikép-

---

²¹ Jelentés, Budapest 1963. június 6-án, in 2 139.

zésére. Igyekszenek fellendíteni a feloszlott szerzetesrendek tevékenységét és bevonni őket az aktív hittérítő tevékenységbe.”²²

A változatlan ellenséges magatartás változó módszereire mint fentebb említettük, az elhárítás változatlan alapállással, de változtatott módszerekkel válaszolt. E változást elsősorban az egyházi kulcspozíciókba helyezett ügynökök számának növelésével, és a pontosan kidolgozott ki és beutaztatási rendszer felállításával kezelte az elhárítás. Már a második ülészakra nagyobb létszámú, ám több ügynökkel felszerelt delegációt engedtek kiutazni. Az új püspökök kinevezéséhez való hozzájárulásban is az ügynöki mivolt valamint a rendszerrel szembeni feltétlen lojalitás perdöntő szerepet játszott.

Utaztatás

Külön tárgyalást igényel a kiutazási engedélyek témaköre. Köztudott, hogy a szocialista rendszer engedélyhez kötötte a nyugatra történő utazásokat. Az egyházi és egyéb elhárítási tevékenység számára pedig ezt az általános szabályozást megpróbálta kamatoztatni. 1964-től kezdve a magyarországi papok nyugatra történő kiutazási kérelme kapcsán felgyorsították és kiszélesítették a beépítéseket. Hatalmas mennyiségű irat tartalmaz kiutaztatási terveket és a visszatérők beszámoltatásait. A Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hivatallal (továbbiakban: KEOKH) történt szorosabb és átgondoltabb együttműködés révén az elhárítás törekedett lehetőleg minden egyházi vonatkozású utazást figyelemmel kíséreni. Az utaztatással történő hírszerzés és elhárítás fontos eszköze volt az ÁEH által kezdeményezett számos zárandoklat, melyen elsősorban aktív békepapok és ügynökök vettek részt, egészen részletesen meghatározott feladatok végrehajtása érdekében. Hasonló elvekkel végezték a beutazók megfigyelését. Arra törekedtek, hogy először is leleplezzék azokat a beutazókat, akik egyházi céllal érkeztek, de ezt a célt a vízumkérelemben leplezni igyekeztek. Másrészt pedig néhány kiemelt fontosságúnak tartott beutazó úttervét, találkozóit és megfigyelését úgy rendezték, hogy az illető az állam és az egyház kapcsolatát illetően a lehető legjobb benyomásokat szerezhessen. „A II. Vatikáni Zsinat II. ülészakája után fordult elő, hogy az ÁEH a BM illetékes szerveit felkérte arra, hogy nyugatra csak korlátozott és indokolt esetben adjanak útlevelet papok részére, de az ÁEH véleményezése nélkül Rómába szóló útlevelet a BM szervek ne adjanak ki. Ennek az intézkedésnek igen nyomós egyházpolitikai okai voltak. A zsinati ülészakák végén derült ki, hogy az ülészakák folyamán Rómába olyan reakciós egyházi személyek mentek ki útlevéllel, akiknek jelenléte még a kintlévő zsi-

---

²² 9-A 296.

nati delegáció tagjait is megdöbbsentette. Vidékről szerzetesnők jártak ez idő alatt Rómában, két népes csoport, akiknek kiutazásáról az e területen dolgozó elvtársaknak tudomásuk sem volt.”²³ Az ilyen problémák megoldására a Javaslát azt szorgalmazza, hogy állítsanak fel egy teljes listát minden szerzetes férfiról és nőről, és ez álljon rendelkezésére a kiutazási engedélyek kiadásával foglalkozó illetékeseknek. Közvetlenül a szerzetesrendek feloszlata után létezett már egy ilyen lista, de a szerzetesek egyre inkább a polgári foglalkozásukat domborították ki az útlevelel kérelemben, és az elvtársak nem tudtak az életrajzból visszakövetkeztetni arra, hogy valójában polgári életet élő szerzetesről van szó. A világi papokról nem látta szükségesnek a javaslat megfogalmazója, hogy legyen ilyen lista, mert a az útlevelel kérő lapból egyértelműen kiderül, hogy mi a foglalkozásuk. Ajánlották, hogy a névsorokat és az útlevelel kapcsolatos intézkedéseket egyeztetni kell a népi demokratikus országokkal és felajánlani, hogy kölcsönösen ellenőrizték az utazókat. A nyugati országokból beutazókat pedig kötelezni kell arra, hogy a KEOKH-nál megérkezésük napján jelentkezzenek.

Ennyit elégséges az elhárítás alapállásról összefoglalólag előrebocsátani. Egyben érdemes megjegyezni, hogy az áttekintett iratanyag nem sejtet a későbbiekre, vagyis a hetvenes évekre nézve radikális szemléletváltozást. Ennek behatóbb vizsgálata azonban egy következő kutatás feladata. A továbbiakban ülészakonként tárgyaljuk az elhárítás zsinati munkáját. Célunk a feltárt elhárítási anyag bemutatása mellett elsősorban az, hogy a BM katolikus egyházzal kapcsolatos operatív tevékenységének elveit, rendszerét, változásait tárjuk fel.

Az első ülészak

A zsinat meghirdetésétől a második ülészak megnyitásaig az ügynöki munkába számos, összességében mintegy 20 ügynököt vontak be. Telepítettek egy kirendeltséget a római magyar nagykövetségre, és minden erejükkel azon dolgoztak, hogy a kiutazó delegáció tagjai közé ügynökök kerüljenek. Az itthoni felkészítő munka, a kinti hírszerzés és jelentések nagy körültekintést, komoly kapcsolatvédelmet és hallatlan munkamennyiséget igényeltek. Az ügynökök együttműködtek más, elsősorban „testvérországbeli” kollégákkal, de olaszokkal is. Az operatív munka elején a következő fedőnevű, különböző felekezetekhez tartozó ügynököket javasolták bevonni: „Takács“, „Rózsa“, „Szatmári“, „Szebeni“, „Lantos“,

---

²³ 6 144-148 Javaslát. Itt 146. Természetesen az elhárítás szempontjából „reakciós” papságról van itt szó.

„Miskolc“, „Kövér“.²⁴ Munkájuk célja, „a Zsinat politikai céljainak leleplezése. ... Ennek megvalósítása és irányítása az Állami Egyházügyi Hivatallal való együttműködéssel történe, néhány megbízható – különböző felekezetbeli – ügynökünk bevonásával, egyházi, esetleg világi sajtó felhasználásával.“²⁵

További ügynök „Kékes Pál“, „Pécsi“, „Molnár“, „Pátkay“ valamint „Kecskeméti“ és „Kiss József“ fedőnevűek²⁶, közöttük a Hamvas Endre püspököt az első ülészakra kísérő két személy is. Őket 1962 folyamán három rendőr őrnagy részesítette részletes eligazításban, és dolgozta ki velük „magatartási vonaluk meghatározásának“ tervét.²⁷ Minthogy a két püspök és az apostoli adminisztrátor kíséretében összesen hat fő volt. Az iratok szerint Radórol tudni, hogy nem volt ügynök, következésképpen a főpapok között is kellett ügynöknek ténykednie. A delegáció vezetőjéről, Hamvas csanádi püspökről csak olyan iratokat találni, melyek szinte teljes egyértelműséggel alátámasztják, hogy ő nem volt ügynök. Egy 1962. december 17-én kelt Javaslat²⁸ szerint, amely az ülészakon kint tartózkodott ügynökök beszámoltatását készíti elő a következő fedőnevű ügynököket utaztatták ki: „Kékes“, „Molnár Béla“, „Pátkai“, „Kiss János“, „Hívő“ és „Kecskeméti“. Ez a lista „Hívő“ vonatkozásában ellentmond más listáknak, viszont ez a Javaslat igen magas rangú irat, hiszen Berényi r. őrnagy is aláírta, továbbá már az első ülészak befejezése után készült, vagyis ebben aligha lehet tévedés az ügynökök számára és személyére vonatkozóan. A delegáció tagjai között a későbbiek során minduntalan elhangzottak megjegyzések arra vonatkozóan, hogy kivel „kell vigyázni“. Erre a paradox helyzetre kiváló példa a következő eset, melyet „Kecskeméti“ jelentett 1965 VIII. 18-án: „Egy alkalommal Hamvas érsek úr egy levelet akart eljuttatni a Vatikánba. Először azt mondta, hogy én fogom bevinni, majd ezt az álláspontját megváltoztatta, Ákos Gézával akarta beküldeni. Erre Brezanóczy püspök úr, aki szintén jelen volt ezen a beszélgetésen, felháborodva azt mondta az érseknek, hogy vegye tudomásul, amit Ákosnak vagy Vitányinak ad, az annyi, mintha az ÁEH-nak adná be.“³⁰

---

²⁴ A dokumentumokban az ügynökök fedőnevét következetesen idézőjellel írták, amit e dolgozatban is követünk.

²⁵ 2 135.

²⁶ 2 243. 242. és 247.

²⁷ 2 242.

²⁸ 2 342.

³⁰ 9 137.

A kiutazó delegáció összeállítása erőteljesen foglalkoztatta a BM illetékeseit, de magukat a püspököket is. „Doktor“ fedőnevű ügynök megszerezte Shvoy székesfehérvári püspök Hamvas csanádi püspöknek írt levelét, amelyben Shvoy nehezményezi, hogy a zsinatra – jóllehet a Szentatya minden magyar püspököt meghívott – csak három személy utazhatna ki: Hamvas, Legányi és Brezanóczy. Shvoy a „vagy mindenki vagy senki“ állásponton volt. A levelet idéző és kommentáló Jelentés szerint Shvoy Hamvast „követelődző és politikai állásfoglalásra akarja bírni, ... olyan irányban kívánja befolyásolni a magyar római katolikus püspöki kar egyes tagjait, hogy azok nyílt fellépésükkel határolják el magukat a magyar püspöki kar vezetőjétől és annak egyes tagjaitól, akik az állammal való loyális politika hívei“. Ezért a jelentés aláírói (Geréb Sándor r.szds, mb. osztályvezető és Berényi István r.örgy. alosztályvezető) szerint „helyes volna az elkövetkezendő időben Shvoy Lajos székesfehérvári püspök sorozatos kompromittálásának végrehajtása“.³¹ A jelentés szerint Shvoy mellett volt, hogy magával viszi dr. Páthy Antal püspöki gondnokot és Német László plébánost, Kisberk Imre pedig magával vinné Halász Ervin püspöki titkárt és Eszéki József káplánt, akik mindannyian „rendszerünkkel nyíltan szembenálló személyek“.

Többek között³² Shvoy püspök egyébként önálló javaslatot készített a zsinat számára, amely érthető módon nem kerülhetett publikálásra és alighanem csak az elhárítás anyagai között lelhető fel.³³ A 16 pontos, eredetileg latin nyelven fogalmazott javaslat vázlatosan a következőket tartalmazza. A keresztények egységének megteremtése érdekében segítsék a különböző felekezetekből az egyházba visszatért híveket és lelkipásztorokat. A zsinat terjessze elő, Mária a szentek közbenjárója. A zsinat ítélje el „korunk legnagyobb tévelygését nevezetesen a materializmust és hasonlóképpen a ’lelki-szocialista szekták’ tanításait. Nem csak az elméleti materializmus, hanem kiváltképpen a gyakorlati az ami mérgezi a hívők lelkét, minthogy az időleges javak és földi gyönyörök követését hirdeti.“ A zsinat foglaljon állást az egyház szabad közléshez való jogáról és az állami cenzúra ellen. Meg kell erősíteni és ki kell terjeszteni a pápai és püspöki törvényhozás határait, vagyis a hívek nem csak a hit és

---

³¹ Budapest, 1962. július 24. 2 239. A kompromittálásra vonatkozóan a kutatót dossziékban nem találni konkrét anyagot. A püspökségen azonban két ügynök is dolgozott. Egyikőjük össze is állított egy tanulmányt a püspök kompromittálhatóságáról, amit az illetékes BM munkatárs alkalmasnak is talált egy esetleges „realizálásra“. Valószínű, hogy a delegáció tagjainak végleges összeállítása után már nem volt szükség a fenyegetésben tervezettek végrehajtására, hiszen Shvoy püspök nem lett tagja sem az első, sem a többi delegációnak.

³² A Vatikáni II. Zsinat előkészületeinek befejezéséről szóló Összefoglaló jelentés arról tájékoztat, hogy „megbízható, de nem ellenőrzött értesüléseink szerint nem legális úton 31 magyar egyházi személyiségtől érkezett Rómába” a zsinat előkészítő bizottság felkérésére válaszul különböző javaslat. E jelentés csak Hamvas Endre, Kovács Sándor és Mindszenty József bíboros nevét említi. 2 261. A zsinati aktákban ugyanakkor csak Shvoy püspök javaslata lelhető fel.

erkölcs dolgában tartoznak engedelmeskedni, hanem azokban a dolgokban is, melyek „az egész világon elterjedt egyházi rendre és fegyelemre vonatkoznak”. Három pont is tárgyal a zsinati nyitás fontosságáról, a modern ember számára érthető stílus szükségességéről valamint a laikusok számára megnyitandó lelkipásztori térről a paróchiális szervezetben. A püspök igenli a „honi nyelv” bevezetését, „a mise első részében, amely catekumeneknek mondatik”. Ajánlja a papi imádságoskönyv reformját, a világi papok számára a közös életet, de ellenzi a cölibátus megszüntetését. A nagy egyházmegyéket részekre kell osztani, felül kell vizsgálni a tiltott könyvek jegyzékét tekintettel a modern körülményekre (mozi, rádió, televízió). A javaslat utolsó pontjában pedig a keresztény házasság megerősítését kívánja, valamint annak leszögezését, hogy az egyháznak isteni alapítójától van joga arra, hogy a felnövekvő generációt „keresztény életben és a katolikus hitben nevelje mind az iskolában, mind vallásos társaságokban”. Shvoy javaslatából egyértelműen kihallik a magyar egyház tapasztalatára való érzékeny reagálás igénye, valamint az a remény, hogy a zsinat ezeken a sajátos területeken segítségére siet majd a „hallgató egyháznak”. A javaslat szövege reprezentálja azt az egyházi felfogást, miszerint a szocialista országok egyházai számára a belső fegyelem megerősítése és a külső szabadság kivívása a továbbélés két legfontosabb pillére.

Az emigrációban élő magyar papság is aktívan tevékenykedett a zsinat előkészítésében. Hárman is eljuttatták javaslataikat a Központi Zsinati Előkészítő Bizottsághoz: Tomek Vince, Alszeghy Zsolt, akkor a Gregoriana dékánja és Rákos Raymond minorita szerzetes, vatikáni bíró. Alszeghy a püspökök autonómiájának megerősítését a szocialista országok szempontjait figyelembe véve nem tartja szerencsésnek, mert szerinte túlságosan ki vannak téve az állami befolyásoknak és ezáltal eltávolodnának „az egyház valódi érdekeinek védelmétől”. Hasonló logikával ellenezte a kelet-európai püspökök azon javaslatait, melyek az egyház adminisztratív és szervezeti decentralizálására vonatkoztak. Tomek szorgalmazta, hogy a zsinat ne okozzon a vasfüggöny mögött élő hívekben csalódást azzal, hogy nem ítéli el határozottan a kommunizmust. Ő azon papok elítélését követelte, akik együttműködnek a szocialista rendszerrel. Rákos viszont azt javasolta, hogy azokat az emigráns papokat, akiknek nem lenne félnivalója megtorlástól, rendeljék vissza eredeti egyházmegyéjükbe, hogy így csökkentsék az egyre növekvő paphiányt.³⁴

---

³³ 2 431-433. A javaslat eredeti, latin nyelvű szövege in: Acta et documenta concilio oecumenico Vaticano II. Apparando, Series I. Vol. II. 521-523.

³⁴ 2 407-408.

A zsinat előkészítésének időszakához tartozó iratok általánosságban a Püspöki Karban meglévő két táborról informálnak. Az egyikbe a rendszerrel együttműködő, a másikba a rendszerellenes püspököket sorolják. Ebben a korszakban a hivatalosan működő Püspöki Kar tagjain kívül számos püspök élt Magyarországon. Mindszenty bíboros az Amerikai Követségen, mások kényszerlakhelyen, továbbá hatan, akik az ún. államesküet nem tették le, így hivatalukat nem gyakorolhatták. Ez utóbbi hat püspök³⁵ részére is meghívó érkezett a zsinatra, amit javasoltak elkobozni.³⁶ A püspöki kar elnöke Hamvas Endre csanádi püspök lett, miközben a magyar prímás hátráltatott helyzetben, mintegy „belső emigrációban” volt. Az Esztergomot „rangban” követő kalocsai érseki székhelyen pedig Brezanóczy Pál apostoli kormányzó ült, aki nem volt felszentelt érsek.

1962. VIII. 6-i keltezésű az első ülészakot „előkészítő” operatív terv.³⁷ Ezeket a terveket magas rangú belügyes tiszték állították össze. Előkészítésükhöz osztályokat és alosztályokat, jelentéseket, háttéranyagokat használtak fel. A „Canale” dossziékban bőségesen találni ilyen anyagokat. Ezek döntő többsége a III. osztály alosztályainak saját terméke, de van közöttük szépszámmal más belügyminisztériumi anyag is, továbbá a „testvérországok” szerveitől kapott tájékoztatások. Ezek alapján úgy értékelhetjük, hogy az elhárítás szemléletét és terveit az operatív tervek tükrözik a legkoncentráltabban. Az első ülészakkal kapcsolatos operatív terv két hónappal a zsinat megnyitása előtt többek között javasolta egy „jóindulatúan” figyelmeztető levél elkészítését és Mester Istvánhoz, a Pápai Magyar Intézetbe való kijuttatását. A levél elővételezi, hogy amennyiben a zsinat a rendszer számára „barátságatlan magatartást” tanúsítana, akkor a magyar kormány „foglalkozni kíván egyes papi szemináriumok, vagy egyházi középiskolák helyzetével, annak szükségességének kérdésével”. Valamint javasolják, hogy a „zsinat előtt illetve a zsinat időszaka alatt realizáljunk Budapesten, illetve országos viszonylatban két-három homosexuális (sic!³⁸) pap ügyet, amivel könnyíteni tudnánk a kiutazó püspök vagy püspökök helyzetét az 1961-es letartóztatások miatt”. A zsinat-

---

³⁵ Dr. Pétery József, Zadravecz István, dr. Bárd János, dr. Endrey Mihály, dr. Bellon Gellért, Winkler József. Meg kell jegyezni, hogy Bellon kinevezett volt, de nem volt felszentelt.

³⁶ Jelentés, Budapest, 1962. szeptember 14. 2 258.

³⁷ További zsinattal ill. az első ülészakkal kapcsolatos operatív terv 1962. szeptember 7-i keltezésű, in 2 254-256.

³⁸ A dokumentumból vett idézetekben mindenütt meghagyjuk az eredeti helyesírást.

ra kiutazó ügynököknek pedig olyan feladatot kívántak adni, „amivel segíteni tudjuk a katolikus egyházon belül az egyes egyházi személyek reformista, szeparatista és nacionalista tendenciáit, az egyház egységének, erejének gyengítése céljából”.³⁹

Az első delegáció

A zsinatra való kiutazás és a küldöttség összeállítása rendkívül kényes kérdés volt. A püspöki kart arra kényszerítették még 1961-ben, hogy ítélje el a rendszerellenes papokat. Számos pap és szerzetes börtönben ült. Közben a kormány és a párt a sajtóban egyre hangsúlyozta az állam és az egyház közötti jó viszonyt. Olyan küldöttséget kellett tehát összeállítani, és őket úgy felkészíteni, hogy külföldön meg lehessen védeni a hazai ellenálló papokkal szembeni intézkedéseket, s mégis igazolni lehessen a „jó viszonyt”. Ráadásul a zsinat volt az első alkalom, hogy 1950 után magyar főpapok utazhassanak a Vatikánba.

Név	Beosztás az ülészak idején
Brezanóczy Pál	Egri apostoli adminisztrátor
Esty Miklós	Szent István társulat elnöke, civil
Hamvas Endre	Csanádi megyéspüspök
Hamvas Iván	Házikáplán
Kovács Sándor	Szombathelyi megyéspüspök
Mihelics Vid	Szerkesztő Vigília, civil
Radó Polikárp	Professzor az Akadémián
Semptey László	A központi szeminárium rektorhelyettese
Timkó Imre	Professzor az Akadémián

Táblázat 2: Az első zsinati delegáció tagjai és beosztásuk az ülészak idején⁴⁰

A kiutazó küldöttség végleges összetételéről és utazási lehetőségéről a Párt Politikai Bizottsága határozatot hozott – írja az 1962. IX. 19-i jelentés. „A delegációval kiutazó hálózati tagok konkrét feladattervének kidolgozása folyamatban van...”⁴¹ A delegáció összes tagja – kettő kivételével – ügynök volt.⁴² Ebből érthető, hogy az egyik jelentés kissé nehezményezi,

³⁹ 2 245-249.

⁴⁰ A résztvevők listái Vitányi György, A II. vatikáni zsinat c. könyve (341-400) alapján készültek.

⁴¹ 2 270-271.o.

⁴² Ebben a jelentésben ugyanakkor szerepel Varjas Győző neve, aki Kovács Sándor püspök titkára volt, mint kísérő, jóllehet utána a küldöttségben soha nem kerül elő a neve és nem is volt kint a zsinaton.

hogy Hamvas püspök nem támaszkodott kísérőire, hanem „az emigráns magyar papok szolgálatát veszi igénybe”.⁴³

A delegáció belső viszonyairól az első ülészak idejéről kevés anyag van. Ezzel a témakörrel majd a második ülészaktól kezdve foglalkoztak többet. Egy 1962. november 1-i Javaslat szerint a küldöttség tagjai nem egységesek, szakadék van a 3 főpap és a kísérők között, senki nem mer semmiről nyíltan véleményt mondani. Sőt a három főpap sem aszerint beszél kint, mint amit idehaza különböző fórumokon – elsősorban az ÁEH-ban és a felkészítő tisztekkel zajlott eligazításokon – egyeztettek velük. Ezért szükséges volt a római nagykövet, Száll József, bevonásával figyelmükbe ajánlani, hogy Prantner József az ÁEH elnöke figyelemmel kíséri munkájukat és elvárja, hogy mindazon kérdésekben, melyek már itthon is közös megbeszélések tárgyát képezték – Mindszenty-ügy, püspöki kinevezések, stb. – mind a delegáció vezetői, mind kísérőik egységes álláspontot foglaljanak el.⁴⁴

Az első ülészakra résztvett papi küldöttséggel kapcsolatban Geréb Sándor r.őrnagy osztályvezető értékelő összefoglaló jelentést készített Eperjesi László r. alezredesnek, a III/III. csoportfőnökének. Ebben meglegedettséggel számol be arról, hogy a delegáció hat ügynöke közül hárommal („Kékes”, „Pátkai” és „Molnár Béla”) személyesen találkozót szerveztek. A többiek hazatérükkor teszik meg részletes jelentésüket. „Az ügynökség eligazítása helyesnek bizonyult, lebukás, vagy dekonspiráció nem történt, a kapcsolattartás minden zavaró körülmény nélkül, a római rezidentúra hathatós segítségével lett megszervezve.”⁴⁵

Az első ülészakidején a Vatikán új keleti politikájának első jele a Hruscsov-beszéd értékelése. 1962. december 12-én Hruscsov beszédet tartott, amelyben elemezte a Karib tenger eseményeit. Ezt a beszédet Cicognani kardinális, vatikáni helyettes államtitkár és helyettese monsignore Del Aqua – mindketten XXIII. János pápa liberális politikájának hívei – nagyon pozitívan értékelték. Kijelentették, hogy Hruscsov nagy bölcsességről és humanizmusról tett tanúbizonyságot, amellyel megoldotta az amerikaiak által okozott kubai válságot, s ezzel megteremtette a békét. XXIII János pápa őszintén kívánja, hogy a Vatikán kapcsolatokat létesítsen a Szovjetunióval és a szocialista országokkal, abból a célból, hogy megteremtse a normális előfeltételeket a katolikus egyházak működéséhez ezekben az or-

---

⁴³ 2 317.

⁴⁴ 2 306-308.

⁴⁵ 2 131.

szágokban. Nehézségnek látták az említettek, hogy Lengyelországban és Magyarországon nagy ellentétek vannak a kormány és a katolikus egyház között. A zsinaton ugyanakkor több küldött is kifejezte azt a véleményét, hogy „tekintet nélkül arra, hogy a szocialista országokban korlátozva van a katolikus egyház tevékenysége, mégis meg lehet találni a katolikus tanok hirdetésének megfelelő formáit”.⁴⁶

Egy ügynök, aki a Magyar Szemle szerkesztője, vagy kiadója közül való, Rómában járt és két személlyel tárgyalt behatóan az első plenáris ülésre kiutazó küldöttségről és más magyar egyházpolitikai kérdésekről: Apor Gáborral és pater Schmidttel. Mindkét személy nagyon kiismerte magát a Vatikánban, így belső, elsősorban személyi kérdésekről is hosszan nyilatkoztak az ügynöknek, aki láthatóan élvezte bizalmukat. A delegáció két civil kísérőjét Rómában ügynöknek tartották. Meg voltak győződve arról, hogy Hamvas püspök sem szabadon cselekszik. Főképpen pater Schmidt latolgatta, hogyan lehetne előrelépni a Vatikán és a kormány tárgyalásaiban: a Vatikán ragaszkodik a hitoktatás kérdéséhez, szeretné, ha lennének új püspökök és a kinevezettek elfoglalhatnák állomáshelyüket, hogy megoldódjék a Mindszenty kérdés. Apor konzervatívabb, vagyis a megállapodás esetén a Vatikántól szigorúbb feltételeket elváró, míg pater Schmidt enyhébb szemléletet képviseltek.⁴⁷

Az első ülészakon két püspöki felszólalással járult hozzá a magyar delegáció a zsinat munkájához. Talán az első ülészakkal kapcsolatos elhárítás „gyakorlatlanságát” jelzi, hogy az elhárítás iratai ezekről nem tudtak ill. nem vettek róluk tudomást. A későbbi ülészakok megfigyelései ugyanis rendre figyelemmel kísérték a felszólalásokat. Különösen azokat, melyeket az ÁEH-val együttműködve és egyetértve maguk kezdeményeztek. Pedig Hamvas Endre püspök felszólalása olyan kérdést taglalt, ami az állambiztonsági szervek szempontjából figyelemre méltó lett volna.⁴⁸ A püspök abban a vitában kért és kapott szót, amely a pápa azon javaslatáról szólt, hogy a zsinat minden emberhez intézze üzenetét. Ezzel kapcsolatban Hamvas kifejtette, hogy szerencsés lenne, ha a zsinat az üldözésről visszafogottan szólna, hogy ne váltson ki ezzel a témával ellenállást.⁴⁹

---

⁴⁶ 3-A 300-302.

⁴⁷ 3-A 244-257.

⁴⁸ Acta synodalia sacrosancti concilii oecumenici vaticani II., Vatican 1970-1983. I-? 242-243.

⁴⁹ A felszólalás szövege megtalálható az ÁEH irattárában. XIX-A-21-c 30. doboz 1.22 5. dokumentum.

A második ülészak

A második ülészakra kiutazott delegáció 6 főpap, 7 kísérő, 1 fő a delegáció titkára (Timkó)⁵⁰ és egy orvos. A 15 főből 9 ügynök: „Kecskeméti”, „Kerekes”, „György”, „Dr. Szabó”, „Kiss János”, „Dr. Balázs”, „Győri Péter”, „Kékes” és „Pátkai” fedőnevűek.⁵¹ Egy másik irat szerint pedig a második ülészakra a következő ügynököket utaztatták ki: „Kékes”, „Molnár Béla”, „Pátkai”, „Kiss József”⁵², „Hívó”, „Kecskeméti”.⁵³ A második ülészokról 1964. január 17-én keltezett „Összefoglaló jelentés”⁵⁴ szerint „a delegációnak 13 tagja volt, ebből 6 zsinati atya, közülük egy ügynök, 6 kísérő (5 ügynök), egy titkár (...). A delegációval utazott egy orvos (...), továbbá az ülészak alatt felváltva tartózkodott Rómában 2 katolikus újságíró (...), akik a delegációtól függetlenek voltak.”⁵⁵

A két lista és a jelentés közötti eltérésre nehéz magyarázatot találni. A legkisebb a valószínűsége annak, hogy belső dezinformációról lenne szó. Ennek ugyanis semmi értelme nem lett volna, hiszen a jelentéseket és operatív terveket a BM munkatársai egymásnak készítették. Annak is kicsi az esélye, hogy ilyen horderejű ügyben ilyen súlyos tévedés történhetett. Az ügynököket rendszeresen felkészítették, jelentéseket kaptak tőlük és utasításokat hajtottak velük végre. Ügynök tehát nem vesztetett el. Az egyedüli lehetségesnek tűnő magyarázat az eltérő listákra az, hogy az iratok minősége más és más. Az előkészítési iratokat nem lehet mindig egyértelműen megkülönböztetni a végváltozatoktól. Jelen esetben az 5. dosszié 191. oldalán található irat tűnik pontosabbnak és hitelesebbnek. Mindazonáltal az ügynöklisták közötti eltérések az egész alapálláson, célkitűzésen és azon a helyzeten, amiben a zsinat magyarországi delegációja működött, lényegében semmit nem változtatnak.

5 191 jelentés alapján	2 342 alapján
Dr. Balázs	
Dr. Szabó	
György	
Győri Péter	
Kecskeméti	Kecskeméti
Kékes	Kékes

⁵⁰ Ügynöki jelentése 7 153-183 (Kiss János).

⁵¹ 5 191.

⁵² Valószínűen azonos „Kiss Jánossal”.

⁵³ 2 342.

⁵⁴ 7 121-141.

⁵⁵ 7 139.

Kerekes	
Kiss János	Kiss János
Pátkai	Pátkai
	Hívó
	Molnár Béla

Az első ülészsakra utazók ügynökeitől ez a lista abban tér el, hogy „Pécsi“ helyett „Hívó“ ment. Nem teljesen világos az anyagból, hogy ezek mind a delegáció tagjai voltak-e, ill. ki volt közülük csupán a Vatikánban felállított ügynökség tagja. Valószínűbb azonban, hogy mind a delegáció tagjai voltak. A második ülészsakra nagyobb delegáció utazott, mint az elsőre. A jelentésben felsorolt hat ügynökből négyet lehet azonosítani, akik az első ülészsakon a delegációval kint voltak. A második ülészsakra kiutazók, akik az elsőn nem voltak jelen: Ákos Géza, Bánk József, Csepregi Ignác, Pataky Kornél, Siminszky Ervin (orvos). A második delegáció tagjai közül 64-ben kettő lett püspök: Bánk és Pataky. A delegáció végleges összetételéről Ákos Géza tájékoztatta az ÁEH-t 1963. szeptember 18-án.⁵⁶

Név	Beosztás az ülészsak idején
Ákos Géza	Megbízott irodaigazgató Vác
Bánk József	Professzor az Akadémián
Brezanóczy Pál	Egri apostoli kormányzó
Csepregi Ignác	Irodaigazgató Esztergom
Esty Miklós	Szent István Társulat Elnöke, civil
Hamvas Endre	Csanádi megyéspüspök
Hamvas Iván	Házikáplán
Kovács György	Győri papnevelőint. rektora
Kovács Sándor	Szombathelyi megyéspüspök
Kovács Vince	püspök, váci apostoli kormányzó
Mihelics Vid	Szerkesztő Vigília, civil
Papp Kálmán	Megyéspüspök Győr
Pataky Kornél	Irodaigazgató Csanád
Szabó Imre ⁵⁷	püspök
Siminszky Ervin	Orvos
Tímko Imre	Professzor az Akadémián

Táblázat 3: A második ülészsak delegációja és beosztásuk az ülészsak idején.

A Belügyminisztérium részletes javaslatot dolgozott ki a második ülészsakon alkalmazható „dezinformáció erősítésére“.⁵⁸ „Az összes dezinformációs anyagot úgy állítjuk össze, hogy

⁵⁶ 5 193.

⁵⁷ Vitányi nem említi, de Saád igen, in Saád 85.

⁵⁸ 5 186-190.

abból az egyház féltése, egységének erősítése, a vatikáni progresszív irányzattal való összhang csendüljön ki.⁵⁹ Ez a terv egy lényeges ponton eltér az első ülészekkel kapcsolatos operatív tervtől. Mégpedig abban, hogy itt érhető először tetten a magyar kormány és a belügyi szervek egyházzal kapcsolatos lassú módszerfinomítása. Korábban az egység megbontása volt a cél és a nyilvánosság előtt is vállalt feladat, két évvel később viszont ugyanazt a politikát a nyilvánosság előtt már az egyház egységének támogatójaként mutatta be az ország vezetősége.

Az ügynöki munka

1963 tavaszán kezdődtek meg Casaroli látogatásának és a püspöki kinevezések ill. működési engedélyek ügyének előkészítő tárgyalásai.⁶⁰ Őszre már kiformalódtak a megállapodás konkrét pontjai, melyeket a Casarolival történt megbeszéléseken⁶¹ alakítottak ki. Casaroli látogatását komoly operatív terv készítette elő. Minden helyszínen mozgósították az ügynököket. Budapest: „Kékes”, „Pátkay”, „Kövér”, „Takács”, „Eszterházi”, „Kiss János”, „Hívó” (utóbbinak feladata volt a Központi Szemináriumban esetleg zajló Hamvas Casaroli közötti megbeszélés megfigyelése). Győr: „Kovács”. Szeged: „Kecskeméti” és „Kertész”. Esztergom: „Dr. Szabó”, „Dorogi Attila”. Nyíregyháza: „Hargitai” és „Kalocsa”. Székesfehérvár: „Fekete” és „Tanár”.⁶²

Ennek az ülészeknek idején tovább fokozódott az üres püspöki székek betöltésével és a 64-es megállapodás gyakorlati előkészítésével kapcsolatos ügynöki munka. Casaroli bíborost egyértelműen elsősorban Kékes ügynök tájékoztatta, aki a magyar egyházi helyzetet az utasításoknak megfelelően a valóságnál sokkal rózsaszínűbben festette le. „A személyi szabadság nincs korlátozva, és az ismert problémák megoldása, az egyház szabadságát figyelembe véve, jó úton halad. Érvelt a kormánybiztosi funkciók megszüntetésével, majd hangsúlyozta, hogy az új püspökök kinevezésénél, mindkét fél érdekeit figyelembe véve, kompromisszumra kell törekedni. ... Közölte, hogy Hamvas három püspöki szék betöltésére tett

---

⁵⁹ 5 189.

⁶⁰ V.ö. 3-A 367-374. Itt a tárgyalási pontok részletei olvashatók.

⁶¹ 4 108-124. A püspöki kinevezésekkel kapcsolatos Szentsek és Magyar Kormány közötti megállapodás első szöveges tervezetének fordítása, amely 1963. október 2-án kelt (125)

⁶² 3-A 378-381. Operatív terv, Budapest, 1963. V. 2.

javaslatot. ... Hamvas Endre egyébként bizalmasan közölte Kékessel, hogy őt is javasolta püspöknek.⁶³

„Kékes Pál“ ügynök részletes jelentést írt az új pápánál tett első látogatásról és az ezt követő napok eseményeiről (1963. június 27. – július 4.). VI. Pál új pápa 1963. július 6-án fogadta a magyar delegációt. Megerősítette, hogy elődje egyházpolitikáját fogja követni, Casaroli magyar útjának pozitívumait ismeri. Már Kennedy elnökkel is egyezett, hogy Mindszenty ügyét rendezni kell, aki megígérte neki, hogy ebben támogatni fogja. „Mindszenty nagy hírnevet szerzett, de nem egészséges állapot az, hogy egy követség vendége.”⁶⁴ Casaroli bíboros az ügynököt arra kérte Zakar pápai prelátus által üzenve, hogy „használgam fel a kormány felé fennálló jó viszonyulásomat arra, hogy a kormányunk tanúsítson megértést a tárgyalások meneténél.”⁶⁵ Ugyanerről a tárgyalásról „Molnár Béla“ ügynök VI. Pál Mindszentyvel kapcsolatos állásfoglalásáról a következőket jelentette a kihallgatáson jelen volt két ordinárius nem a nyilvánosságának szánt beszámolójára hivatkozva: „Ez a kérdés megérett a megoldásra. Olyan megoldást kell találni, amely 1. nem sérti a magyar állam tekintélyét, 2. nem sérti a bíboros személyét, 3. megfelel az egyház érdekeinek.”

Egy „Anyag feldolgozása“ c. összefoglaló jelentés⁶⁶ VI. Pál pápa első nyilvános szereplésével kapcsolatban meglelégedéssel veszi tudomásul, hogy maga a pápa hozta szóba a „hallgatás egyházát“, hogy az egyház jogainak problémája nagy jelentőséggel fog bírni a jövőben és hogy a beszédben nincsenek ellenséges vagy támadó jellegű akcentusok.

A „Canale” 5. kötetében számos jelentést olvashatunk a zsinat második ülészakáról, első sorban Kékes, Kecskeméti és Molnár Béla ügynököktől. A jelentések bemutatják a zsinaton kialakult két irányzatot, biztosítanak arról, hogy VI. Pál pápa a XXIII. János féle párbeszéd folytatója. Igyekeznek tájékoztatni az emigrációról. Felemlégetik a küldöttség tagjai közötti viszálykodásokat. A zsinati delegációba tartozó ügynökök jelentései általában meglehetősen becsmérően szólnak a delegáció többi tagjáról. Elismerő szavakat ritkán olvasni tőlük.

„Illés“ jelentése szerint jó hatást váltott ki Rómában, hogy erre az ülészakára már megemelkedett a magyar zsinati atyák száma. A delegáció püspök tagjairól azt tartják a római körök,

---

⁶³ 5 213-214.

⁶⁴ 4 4. valamint ugyanott tovább 6-11.

⁶⁵ 4 4. 10.

⁶⁶ 4 31-37.

hogyan szentülnek. Hamvas püspököt tekintélynek fogadják el, szavát és előterjesztéseit hivatalosan értékelik, de mindig számításba veszik azt, hogy szentül és azt feltételezik róla, hogy állásfoglalásában és előterjesztéseiben otthonról irányított. Legaktívabb Brezanóczy apostoli kormányzó, akivel kapcsolatban felvetődött, hogy mivel magyarázható egyidejű római egyházhűsége és otthoni keleti vonzódása. Brezanóczy egyébként panaszkodott, hogy Rómában Mester úgy tekintett rá, mint egy ellenségre, de Zágon kedves volt vele. A jelentés eltérően minősíti a delegáció püspök és nem püspök tagjait. „Bánk József személyét mindenki értékeli, Timkóról tudott dolog, hogy nyelveket beszél, és jól kiismeri magát római körökben. Azonban Ákosnak hazulról az a híre, hogy könyörtelenül erőszakos, Csepregi súlytalan, Pataki szájhütt, s mind ehhez járul, hogy e három nem beszél nyelveket. Kovács György személyéről nem mondanak semmi elmarasztalót, de semmi ajánlót sem. Esty Miklós már vén róka, Simiczki doktor pedig egyházi szempontból nem jön számításba. Saád Béla sajtótudósítása színtelen volt. Mihelics Vid pedig elfogult a saját értesültsége értékelésében.“⁶⁸

„Dudás“ jelentése szerint nagy a széthúzás a magyar delegációban Az elszállásolás is szeparáltan történt. „Itthoni hivatalos körökben nagy a csalódás Hamvas püspök zsinati felszólalásának tartalma miatt. A Magyar Kurír egy hétig nem tudott megjeleníteni, mert nem volt utasítása, mit hozhat belőle. Az Új Ember megfésült szöveget hozott, a Katolikus Szó kihagyásos szöveget közölt. ... Mozgalmi⁶⁹ emberek furcsának találják, hogy amikor a diakonátusi intézmény kiterjesztéséről szólt a vita, Hamvas püspök írásbeli beadványban ismertette a zsinat vezetőségével a különleges középkori magyar licenciátusi intézményt. Akkor nem szólt hozzá, most azonban egy másik kényes témánál igen.“⁷⁰ A felszólalás az ökumenizmus témaköréhez kapcsolódóan történeti áttekintéssel szólt szent Istvánról, a protestánsokról, a Habsburgok alatti korszakról, a Magyarországon elterjedt antiszemitizmusról és az egyház zsidómentő tevékenységéről.⁷¹ Hamvas felszólalásának kritikája rámutat arra, hogy a papi békemozgalom általánosságban milyen elvárásokat támasztott volna feléje. Igényük az lett volna, hogy a püspök minden alkalmat megragadva a magyar egyház-

---

⁶⁸ 4 190-191.

⁶⁹ Értsd az Országos Papi Békebizottság vezetősége.

⁷⁰ 4 296.

⁷¹ Serédi Jusztinián prímás, Glattfelder Gyula püspök, Angelo Rotta nuncius vehemensen védte a zsidókat az üldözőktől és sokukat mentettek meg az internálástól. A Notre Dame de Sion szerzetesközösséget megtért zsidó nők alapították – fejtette ki Hamvas. V.ö. Acta synodalia sacrosancti concilii oecumenici vaticani II., Vatican 1970-1983. II-? 677-681.

politikai helyzetet legitimáló hozzászólásokat tegyen. E konkrét esettel kapcsolatban azonban az a gyanú is megalapozottan felmerülhet, hogy a zsinat munkáját itthonról figyelemmel kísérő papság nem volt, nem is lehetett, kellő mértékben tisztában a zsinat ügyrendjével. Nem voltak, lehettek, képesek arra, hogy felmérjék, milyen mértékben múlik egy-egy hozzászólás elmondása a delegált személy akaratán ill. a zsinat munkájának összetett menetrendjén. E gyanút alátámasztja az a tény is, hogy a zsinatról, amint már fentebb említettük, a magyar sajtó, még az egyházi sajtó is meglehetősen tendenciózusan tájékoztattott. Egyedül az Új Ember és a Katolikus Szó követte pontosan az eseményeket. Ezek tudósítói azonban gyakorta az imént említett elvárásoknak megfelelően kommentálták az eseményeket.

„György“ ügynökkel hosszú beszélgetés található erről az ülésről, összesen 23 gépelt oldal.⁷² A beszélgetés olyan helyen zajlott, ahol azt titkosan felvették magnóra és utána valaki, aki a neveket még véletlenül sem tudta helyesen írni, legépelte. A gépelt anyagon látszik jó néhány szakértőbb tollal végzett javítás. „György” szerint a delegáció széthúzó volt, semmilyen tematikus egyeztetés nem folyt közöttük. Az ügynök maga is a delegáció tagja volt. A hosszú beszélgetés lényegében nem közöl az eddigiekhez képest új információt a munkáról, csak megerősíti a széthúzást, és azt, hogy a delegáció számos tagja egyáltalán nem tudta figyelemmel kísérni a zsinat tevékenységét. Egymást sem tájékoztatták, sokan nyelveket sem beszéltek. 1963. december 17-én kelt jelentése⁷³ végigilemzi a delegáció összes tagját, amit egyébként a beszélgetésben is megtett.

„Kerekes” és „Kecskeméti” adták a második ülésről a leghosszabb jelentéseket.⁷⁴ Struktúrájukat tekintve ezek megegyeztek a többi ügynök jelentésével, melyekkel együtt a III/III/2-a alosztály⁷⁵ és a III/I. Csoportfőnökség⁷⁶ összefoglaló jelentéseinek alapját képezik. Utóbbi így sommázza a magyar delegáció zsinati részvételét: „A magyar delegáció ’tevékenysége’ lényegében csak jelenlétére korlátozódott. A magyar püspökök képtelenek voltak aktív szerepet betölteni. A magyar zsinati delegáció passzivitását részben pozitívan kell értékelnünk, mert fellépésük nem volt nyíltan ellenséges. Bár nem segítették elő az állam és az egyház közötti tárgyalásokat, nem is akadályozták. Megosztottságuk, állásfoglalá-

---

⁷² 4 307-329.

⁷³ 4 334-336

⁷⁴ Ld. 7 és 7-A szinte teljes terjedelmükben, több száz oldalon.

⁷⁵ 7 121-141.

⁷⁶ 7 205-210.

suk hiánya a Vatikán számára is sok szempontból előnytelen volt. A magyar zsinati delegáció passzivitása kiábrándítóan hatott mind a Vatikánra, mind pedig az ellenséges emigráns körökre. Ennek következtében a magyar zsinati delegáció tekintélye csökkent.”⁷⁷ A jelentés a Vatikán magyarországi célkitűzéseit 6 pontban rögzítette: 1. szabad egyház-kormányzás, 2. szabad érintkezés a Vatikánnal, 3. papi utánpótlás és oktatás korlátlan biztosítása, 4. ifjúságpasztoráció, 5. megüresedett püspöki székekbe „alkalmas” (értsd. diplomáciai megegyezés szempontjából szóba jöhető) személyek kinevezése, 6. a békemozgalommal megosztott papság egységének helyreállítása.⁷⁸

Egy 1963. november 11-én kelt tájékoztató jelentés szerint Casaroli „államtitkársági funkcionárius Hamvas István r.k. pap, a magyar zsinati delegáció egyik kísérője előtt kifejtette, hogy a Szentszéknek nincs különösebb elvi kifogása a magyar zsinati kísérők viszonylag magas száma ellen, de a kísérők egy részének semmittevése rontja a magyar püspökök tevékenységét. Hangsúlyozta, hogy a Vatikán a magyar püspökök helyzetének megkönnyítéséért szívesen vállalta a kísérők eltartását, de mint kiderült, azoknak egy része csak ’üdülni’, s ezért ottartózkodásuk a Vatikán egyes személyiségei előtt érthetetlen”.⁷⁹

Az 5-A dosszié tartalmaz egy tanulmányt „Zsinati tömbök és teológiai irányok a katolikus egyházban”, amelynek szerzője ismeretlen, de amely valószínűen valamelyik egyházi lapban való megjelentetésre készült.⁸⁰ Csupán egy dátumot írt az irat eső oldalára valaki tollal: 1963. dec. 8. – vagyis néhány nappal a 2. ülészak befejezése után. A 9 és fél oldal terjedelmű írás a zsinat két tábort említi, a konzervatívát és a progresszívát, még hozzá nem a keleti blokk országaihoz való hozzáállásuk szempontjából megkülönböztetve ezeket, hanem az egyházképek közötti belső, teológiai vitát tekintve.⁸¹ A december 9-én keltezett Tájékoztató jelentés 6. pontja részletesen értékeli Hamvas püspöknek, a delegáció vezetőjének zsinati tevékenységét, amiről meglehetősen kritikusan szól. Nem tudta összefogni a delegációt, nem hallgatott Brezanóczyra, nem azt mondta a zsinaton, amiben itthon megállapodtak vele,

---

⁷⁷ 7 208.

⁷⁸ 7 209.

⁷⁹ 5-A 229.

⁸⁰ Tartalmát és terjedelmét tekintve a Vigília jöhet számításba, amelyben azonban az iraton szereplő dátumhoz közel eső számokban nem található.

⁸¹ 5-A 271-280.

terjengősen fogalmazta hozzászólását és következetlen volt a magyar emigrációval szemben is.⁸²

A magyar küldöttség hazautazása előtt december 2-án 18 órakor Hamvas püspök négyszemőzt találkozott Casarolival, amiről nem tájékoztatta a delegáció tagjait, így a beszélgetés tartalmáról nem is tudnak a jelentések. Ám ezt követően Samore, az államtitkárság helyettes vezetője az egész delegációt fogadta, és mintegy útravalóként összefoglalta a Vatikán álláspontját a magyar egyház ügyeit illetően. Ennek lényege, hogy a püspökök szabadságát és a pasztoráció szabadságát biztosítani kell. Ne legyenek „látható órangyalok” a püspökségeken. „Samore kijelentette, hogy végső soron minden a jó egyházi vezetésen fordul meg, és ezért minél több püspökjelöltre tegyenek javaslatot. Közölte, hogy ezt a kérdést megbeszélhetik a püspökök az állammal is. Nem kívánja a Vatikán, hogy a magyar püspökök a jelenlegi rendszer ellen bármit is tegyenek, az a cél, hogy az adott körülmények között biztosítsák az egyház szabad tevékenységét.”⁸³

A II. ülészakot követően minden ügynöknek 6, előre megadott szempont szerint jelentést kellett írnia az ülészakról.⁸⁴ Ilyent nem követeltek az első ülészak végén. Ebből is látszik, hogy minőségét tekintve fejlődött az operatív munka. „Pátkay” ügynök hosszan értékelte a delegáció tagjait, a közöttük lévő viszonyt és a kinti munka hatékonyságát. Jelentése szerint a második ülészak delegációjának munkája és maga ama tény jelentősége is, hogy egyáltalán Magyarországról delegáció utazhatott ki, megfakult. Ennek elsődleges oka az, hogy a püspökök rettenetesen bizalmatlan viszonyban vannak egymással, amit emberi gyengeségek még elviselhetlenebbé tesznek. Leginkább az terhelte meg a munkát, hogy Hamvas nem bízott Brezanóczyban, aki pedig ezen minduntalan revánsot vett. Visszasan hatottak Hamvas rokonságának, Papp Kálmán agyalágyultságának és Bánk professzor vénasszonyosságának terhei, továbbá Siminszki orvos feleségének üzletieskedése. A delegációt legközelebb jobban átgondolva kell felállítani – írja az ügynök (!) –, ami attól is függ, hogy a jelenlegiből ki lesz még utazóképes ill. lesznek-e új püspökök.⁸⁵

A második ülészak anyagai között található egy jelentés arról, hogy milyen a zsinat visszhangja a papság körében. „Rappa” fedőnevű budapesti pap ügynök összesen tíz váci egy-

---

⁸² 5-A 283.

⁸³ 5-A 285.

⁸⁴ Pátkay, Kerekes, Dr. Szabó. In 5-A 271-331.

⁸⁵ 5-A 293-297.

házmegyes pappal beszélgetett a zsinatról, amely beszélgetésekről 1963. december 13-án a Malomtó presszóban az alábbi jelentést mondta el tartójának⁸⁶. „Bármennyire is vontatottnak látszik a zsinati munka ez nem érinti a lényegét. Biztos, hogy minden felvetett kérdést alaposan megfontolnak és minden oldalról megvilágítanak. Ami már törvényerőre emelkedett, a liturgiai rész, az üdvös és hasznos, mivel merészen és bátran, tehát alku nélkül valóítja meg az újítást, ez biztató a többi tárgyalandó pontokra nézve is. Örvendetes, hogy felvetődött az egyházmegyéik rendezésének a kérdése, mert ez itt rendezné az ötven év óta fennálló csonka egyházmegyéik kérdését. Üdvös volna, ha megszűnne a minden újítástól elzárkózó konzervativizmus, ami sok jónak kerékkötője, és megszűnne az a visszaélés, hogy az előregedett püspök helyett fiatal akarnokok (aulisták) haver rendszerrel intézzék az egyházmegyei ügyeket.”⁸⁷

A harmadik ülészak

Miközben a MNK és a Vatikán közötti háttértárgyalások folyamatosak voltak az első ülészaktól kezdve, a második ülészakot követően a belügyi szerveknek még mindig az volt a benyomása, hogy a Vatikán magával a zsinattal, és egyéb utakon is a MNK ellen irányuló tevékenységet folytat, amit megfelelő operatív intézkedésekkel kell kezelni. Erről készült egy átfogó Munkaterv⁸⁸ 1964. március 21-én, mely a III/I és III/III Csoportfőnökség összehangolt munkáját tervezte meg. Az egybehangolt intézkedések céljai: behatolni a vatikáni központokba, feltérképezni a hazai klerikális reakció fő irányító központjait és azok tevékenységét, átfogni a hazai reakció és a Vatikán közötti kapcsolattartást, titkos információkat szerezni a Vatikán szocialista tábor elleni készülő terveiről. A Munkaterv felsorolja azokat az ügynököket és ügynökjelölteket, akiket erre a munkára szakosítanak. Telepítésre alkalmas ügynökök a Munkatervben: „Kecskeméti”, „Illés”, „Kálmáncai”. Utóbbi Fejér megyei r.k. pap Shvoy püspök és a Rómában élő magyar emigráns papok bizalmasa. Rajtuk kívül még 13 egyéb ügynököt foglalkoztattak ebben a Munkatervben, akik közül nem tudni, hogy kik voltak egyházi emberek és kik nem. Továbbá még mintegy 10 embert szemeltek ki ügynökjelöltnek, akiknek közös jellemzője, hogy „megfelelő kapcsolatokkal rendelkeznek jelentősebb hazai klerikális illegációk, illetve a papi emigráció vezetőivel”. Kifejezetten a harmadik ülészakkal kapcsolatos közös feladatokat a Munkaterv a következőkben jelölte meg: az

---

⁸⁶ „Tartónak” nevezte az elhárítás azokat a belügyi munkatársakat, akik egy-egy ügynökkel a hétköznapi kapcsolatot tartották, feladatokat adtak ki számukra és jelentéseiket szóban vagy írásban átvették.

⁸⁷ 8-A 359.

⁸⁸ 6 192-198.

ÁEH-val együtt időben kell összeállítani a kiutazó delegációt. „Gondoskodunk arról, hogy a delegáció kíséretét olyan ügynökök lássák el, akik a számszerűség csökkenése mellett is képesek az operatív feladatok megoldására, a delegáció vezetőinek befolyásolására, és az emigrációval kapcsolatos terveink megoldására. A delegációval kiutazó ügynökök részére feladattervet készítünk, felkészítjük őket azok végrehajtására, megszervezzük külföldi tartózkodásuk alatti kapcsolattartásukat és biztosítjuk hazatérésük utáni folyamatos beszámoltatásukat.” A külföldi lapokban történő dezinformálásnak, cikkek elhelyezésének lehetőségét megvizsgálják. „Az illetékes osztályvezető elvtársak kéthavonként közös megbeszélésen ellenőrzik a munkaterv végrehajtását és meghatározzák, illetve egyeztetik a további intézkedéseket.”

A harmadik ülészakot 1964. szeptember 14-én nyitották meg, amely dátum megegyezik a Magyar Népköztársaság és a Vatikán között kötött részleges megállapodás aláírásának dátumával. E harmadik ülészakkal kapcsolatos első elhárítási irat egyébként a „Canale” iratanyagban hirtelen bukkan elő a másodikról készült összefoglaló ügynöki jelentések⁸⁹ után kezdve szintén egy összefoglalás formájában. A dossziékban másutt is vannak ehhez hasonló törések és dátum-ugrások. Ennek magyarázata az, hogy a dossziékat az illető témakör lezárása után a levéltárban állították össze, ahol téves dátumozások, következtelen egymásutániságok keletkeztek. Az imént említett első összefoglaló jelentést Vitányi írta az ÁEH-nak. A delegáció tevékenységét így mutatja be: „Egységesek voltak abban, hogy nem csináltak semmit, amikor tenniük kellett volna, akkor mindig egyénekre hárították a felelősséget.”

A delegáció

A harmadik ülészakra kiutazó delegáció összeállításánál a „rezidens elvtárs szerint az ügyintézői megbízatás fenntartása mostmár politikai presztizs okokból is szükséges. Hasznosabbnak látszik létszámban kevesebb, de jól kiképzett kísérek kiküldése „Kiss János”, „Kecskeméti” és legfeljebb még két teológiai szakértő személyében. Ugyancsak hasznosnak látszik a püspökök illetve zsinati atyák számának növelése (pl. Cserhátival), és alapos felkészítésük aktív magatartásuk és az emigráció elszigetelésére irányuló egységes, határozott fellépésük kialakítása érdekében.”⁹¹

---

⁸⁹ 5-A dosszié a 332. oldaltól.

⁹¹ In: Tájékoztató jelentés 1964. február 12. 7 217.

A delegáció összeállítására különböző forgatókönyveket dolgoztak ki, figyelembe véve, hogy megtörténnek-e az új püspöki kinevezések továbbá azt, hogy Róma feloldja-e a kiközösítéseket.⁹² Egy 1964. szeptember 10-én kelt javaslat szerint, melyet közösen dolgozott ki a III/I-es és III/III-as Csoportfőnökség, valamint jóváhagyta Galambos József rendőr vezérőrnagy miniszterhelyettes is, a szeptember 14-én kezdődő harmadik ülészakra a magyar papi delegációval 11 ügynök, ill. ügynökjelölt utazik Rómába. A delegáció ügynökeit ismét további ügynökök kísérték, akikkel a kapcsolattartást részben a római magyar nagykövetség, részben a városban „társadalmi érintkezés” révén szervezték meg. A delegáció ügynökeinek a következő operatív feladatokat osztották ki. „Kékes” (püspök) Hamvas érseknél elérni, hogy „maradéktalanul betartsa az ÁEH részéről meghatározott egyházpolitikai elveket”, szerezzen be minden zsinati dokumentációt, és a német püspökökkel való kapcsolatának elmélyítése révén derítse ki azok politikai céljait; „Péter” (püspök) informálódjék a Vatikánnak a szocialista országokkal kapcsolatos terveiről, tanulmányozza a vatikáni egyetemeket, hogy melyek jöhetnek szóba a magyar papok továbbképzése szempontjából, és derítse fel azokat a papokat, akik szóba jöhetnek a római magyar nyelvű kisegítő gyóntatói szék betöltésére; „Professzor” (püspök) ügynökjelölt a delegációt motiválja az ÁEH-tól kapott utasítások maradéktalan betartására; „Kecskeméti” (plébános) a vatikáni hivatalok és a magyar küldöttség levelezését bocsátsa rendelkezésre, ellenőrizze a delegációt, készítsen elő telepítéseket⁹³; „György” (püspöki irodaigazgató) a delegáció kapcsolatainak felderítése; „Molnár Béla”, „Kövér” ügynökök és „Deák” ügynökjelölt (katolikus újságírók) a hazai katolikus közvélemény befolyásolása, „politikai céljainknak megfelelő cikkek, tanulmányok megjelentetésének lehetőségét a nyugati sajtóban”. „László” ügynök valamint „Pécsi” és „Jogász” ügynökjelöltek számára „megbízhatóságuk és bevonásuk jelenlegi stádiuma alapján” nem adtak operatív feladatokat.⁹⁴ Nem tévedett Gánóczy Sándor Németországban élő teológus professzor, aki szerint a „Vatikáni körökben úgy vélik, hogy a Rómába kiutazó katolikus és protestáns papok nagy része a hazai rendőri szervek ügynöke”.⁹⁵

Név	Beosztás az ülészak idején
-----	----------------------------

⁹² 7-A 324ff.

⁹³ „Telepítésen” nem a lehallgató készülékek elhelyezését kell érteni, mert ezt a BM „III/e” intézkedésnek nevezte, hanem további ügynökök elhelyezését.

⁹⁴ 7-A 340-342. A 9 180. oldalon olvasható jelentés a delegációban 5 ügynököt és a kíséretben 3 ügynököt említ. A delegáció a püspököket jelenti ebben a szöveggörnyezetben.

⁹⁵ 6 112.

Ákos Géza	Váci irodaigazgató
Bánk József	Győri segédpüspök
Brezanóczy Pál	Egri püspök
Cserhádi József	Pécsi megyéspüspök
Hamvas Endre	Kalocsai érsek
Hamvas István	püspöki tanácsos
Ijjas József	Püspök, csanádi admin.
Klempa Sándor	Veszprémi ap. korm.
Kovács Sándor ⁹⁶	megyéspüspök
Kovács Vince	Püspök, váci adminisztrátor
Legányi Norbert	Pannonhalmi főapát
Szabó Imre	Püspök, esztergomi helynök
Vitányi György	OKBK elnökhelyettese
Winkler József	Szombathelyi segédpüspök

Táblázat 4: A harmadik delegáció tagjai és beosztásuk az ülészak idején.

Egy apró érdekesség „Sárosi” fedőnevű (továbbiakban „fn.”) ügynök jelentéséből a magyar delegáció névsorával kapcsolatban. Az ügynök szeptember 14-én déli egy órakor bement a zsinati Sajtóirodába, mert a magyar delegáció késett, ő pedig fogadni akarta őket. Némi nehézség árán a portás megmutatta neki a várt magyar püspökök névsorát. Az ügynök lejegyezte a névsort és jelentésébe azzal a kommentárral írta be, hogy „túlságosan szép”. Nem is csoda, hiszen a lista az összes magyar püspök nevét tartalmazta.⁹⁷

Az 5-A. kötetben két hosszú jelentést követően egy református és egy pravoszláv megfigyelő jelentése olvasható magyar fordításban. A protestáns az ökumené, a keresztény egyházak közötti viszony teológiai problematikáját taglalja, a pravoszláv inkább a marxista-leninista és ateista tábornak a katolikus egyházzal való dialógusát. Utóbbinak a jelentés szerint az a lényege, hogy a Zsinat úgy foglalt állást: nem a marxistáknak kell változni, hanem a katolikusnak kell másképpen viszonyulni hozzájuk.

⁹⁶ Vitányi nem említi, csak Saád in Saád 104.

⁹⁷ Badalik Bertalan, Bárd János, Bellon Gellért, Endrey Mihály, Endrédi Vendel, Hamvas Endre, Kisberk Imre, Kovács Vince, Kovács Sándor, Legányi Norbert, Szabó Imre, Dudás Miklós, Mindszenty József, Pétery József, Shvoy Lajos, Zadravetz, Winkler József. (Legányi Norbert pannonhalmi főapát nem püspök, de főapáti minőségében a püspöki kar tagja.) 8-A 329.

Az ülészeket követően Endrédi Csanád Brazíliában élő bencés szerzetes felkereste Legányi Norbert pannonthalmi főapátot és kétszer is hosszan beszélgetett vele 1964. január 7-én és 10-én. A magyar egyház helyzetéről Legányi azt nyilatkozta, hogy „ez egy abszolút bizonytalanság, mi tulajdonképpen egy kitörő vulkánon ülünk és nem tudjuk, hogy ez a tűzhányó mikor fog kirobbanni.” A delegációval kapcsolatosan pedig azt jegyezte meg, hogy az a kormány szócsöve volt. Legányi szerint tehát az ÁEH nem végzett hiábavaló munkát, amikor a zsinati atyákat kiutazásuk előtt 1-2 órás lelki masszázsból részesítette. „Az idén is úgy voltak összeválogatva, hogy azok tulajdonképpen megfigyelők voltak” – vélekedett a kísérő tagokról. Ilyen szerep jutott szerinte Radó Polikárpnak is, akit azzal kenyerestek le, hogy az ÁEH hozzájárul könyve megjelentetéséhez.⁹⁸ Az itthoni helyzettel kapcsolatos tisztánlátás érdekében Legányi elengedhetetlennek tartotta, hogy „a való tényeknek megfelelően ismeresse Brezanóczy, Cserhádi és Várkonyi kinevezésének körülményeit”.⁹⁹

Magyar felszólalás

A harmadik ülészek egyik fontos zsinati témája az ú.n. XIII. szkéma, a későbbi Egyház a mai világban c. (továbbiakban a hivatalos latin rövidítésnek megfelelően GS) konstitúció munkadokumentumának vitája volt. Ebben a magyar delegációnak olyan felszólalást kellett volna elkészítenie, amelyben reflektálja saját speciális történelmi és társadalmi helyzetét. A szkéma egyik szerkesztője, Ancel lyoni segédpüspök és még más francia püspökök Vitányi szervezésében találkoztak a magyar delegációval. A találkozón csak Winkler nem vett részt. „Arról volt szó, hogy a magyaroknak hogyan kellene hozzászólniuk a XIII.-s szkémához. Ki kellene fejteniük, saját speciális helyzetükből kiindulva, mi az, ami hiányzik a szkémából, mi az, amit nem vettek figyelembe, vagy túlságosan nyugati szempontból tekintve a szociális kérdést illetően, a magántulajdon fogalmánál, stb. Lényeges lenne, ha a magyarok, akik most favoritok, olyan felszólalást készítenének, melyre felfigyelnének. Lényeges lenne hivatkozni azokra a szociális eredményekre is, melyek végbementek és melyek változást idéztek elő a nyugattal szemben a szoc.¹⁰⁰ struktúrában. Olyan tanítást kell a szkémának magá-

---

⁹⁸ A főapát gyanúja igazolódott. v.ö. „Kövé” jelentését Radó külföldi útjáról. P3-B 343-358. Radó 2000 osztrák Schillinget kapott az ÁEH-tól, hogy útját fedezze belőle. Radó a pénzt ügynök-kísérőjének adta át, maga pedig intenciók vállalásából fedezte költségeit. A könyvet a Herder kiadó vállalta megjelentetni, amit Békés Gellért segített elő.

⁹⁹ 6 100-103. Jelentés Budapesten 1964. február 4-én. Az anyagból nem derül ki, hogy kitől származik e két beszélgetés ennyire részletes ismertetése. Lehallgató készülék lehetséges. Egyébként megjegyzendő, hogy Várkonyi kinevezéséről nem tudnak sem az irtok, sem egyéb forrásból nem derül ki, hogy erről szó lett volna. Kinevezésen ugyanis püspöki kinevezést kell érteni, s Legányi felsorolásából is egyértelműen az derül ki, hogy ő Várkonyi püspöki kinevezésére gondolatott. Várkonyi a kalocsai egyházmegye apostoli adminisztrátora volt, Hamvas Endre érseki kinevezése előtti időben.

¹⁰⁰ Értsd „szociális”.

ban foglalnia, mely megfelel ezen társadalmi rendszerben élő híveknek.”¹⁰¹ A franciák felajánlották segítségüket, a felszólalás végső megfogalmazásában is. A jelentésből nem derül ki, hogy ez a segítség milyen természetű lett volna. Erre az együttműködésre azonban nem került sor. Így Cserhádi látott hozzá egy felszólalás elkészítéséhez, aminek szövegét bemutatta Brezanóczynak.¹⁰² Ő a magyar helyzetre nézve pozitív kijelentéseket megrövidítette ill. kihagyta belőle azzal az indoklással, miszerint „ebben is sokminden van, ami csak azért van, mert ezt Földes úr kívánta”.¹⁰³ Az így javított szöveget a magyar zsinati atyák el is fogadták. Ekkor Bánk egy szintén egyedül készített szöveget terjesztett elő Hamvas érseknek, aki a kettőből egyet fabrikált. Ezt a szöveget Ákos Géza megmutatta Cserhátinak. A többi püspök felháborodott Bánk eljárásán, többek között azért is, mert Bánk szövege gyenge tartalmú és primitív fogalmazású volt. Bánk szövegét a delegáció tagjai még kevésbé vitatták meg, mint Cserhádiét.¹⁰⁴ Végül a szöveget még egy átdolgozás érte, mert Cserhádi a felszólalás előestéjén megmutatta azt Döpfner bíborosnak, aki még egy részt kihúzott belőle. Éppen egy olyat, ami túldicsérte a magyar viszonyokat, sőt ezeket más országoknak is ajánlani óhajtotta. A kihúzott szövegrész – a vélhetően rossz latinsággal írt eredeti még rosszabb magyar fordításában – így hangzik: „Oly áttetsző és gyakorlati módon világították meg (ti. a III. fejezetben a szocialista országok helyzetét), hogy a híveket, különlegesen a mi megváltozott történelmi, szociális és gazdasági körülmények között élő hiveinket, alkalmasan lehet eligazítani. A mi államunkban, ahol még sok szorongó és megoldásra váró egyházi probléma van, melyek nem rejtettek, ténylegesen igen sok szociális jó és létesítmény található, melyek az egyház tagjainak közreműködésével jöttek létre, valósultak meg, melyek az élet különböző területein valóban a közjót szolgálják. Ezeket a szociális javakat, a különleges adottságokat és igényeket figyelembe véve, ajánlani merem, hogy másutt is megvalósítsák.”¹⁰⁵ A felszólalást Hamvas püspök mondta el – 10 magyar zsinati atya nevében szólva¹⁰⁶ – 1964 október 22-én, a 107. plenáris ülésen, utolsó felszólalóként. A zsinati jegyzőkönyv tanúsága szerint azonban a hozzászólásból elhagyott fent közölt részt utólag

---

¹⁰¹ 5-A 333. Ugyanerről ld. még 8-A 257-258.

¹⁰² „László” ügynök 1965. január 22-i jelentése szerint Hamvas érsek csak akkor kezdett nekilátni hozzászólása megírásához, amikor Földes tanácsos felnem szólította rá. V.ö. 10 98.

¹⁰³ Földes ekkor a római magyar követ.

¹⁰⁴ 5-A 340-341.

¹⁰⁵ 5-A 335-336.

¹⁰⁶ „Loquor nomine decem Patrum ex Hungariae.”

mégis becsatolták – az írásban leadott hozzászólás szövegének latinságát javítva, s ezzel annak tartalmát is finomítva.¹⁰⁷

Ezen az ülészakon még Bánk püspök is szólásra emelkedett a papnevelésről értekezve. Felszólalása a Katolikus Szó december 6-i számában jelent meg. Amit tehát a fentebb idézett ügynöki jelentés tartalmaz, miszerint Hamvas két szövegből egyet készített, az téves. Ugyanis nem Hamvas Cserhátinak nem a XIII. skémához írott szövegét szerkesztette egybe Bánk papnevelésről szóló szövegével – aminek természetesen semmi értelme nem lett volna –, hanem Cserháti ehhez az utóbbi témához is készített írásos hozzászólást. Hamvas szerkesztői munkája azonban a zsinati akták szerint hiábavaló volt, mert a jelentésben említett és nem említett hozzászólások és írásos beadványok mindegyike elhangzott ill. a zsinat titkárságához eljutott.

A III. ülészak operatív értékelése egy Jelentés formájában 1965. március 15-én kelt.¹⁰⁸ A hosszú jelentés első fejezete tárgyalja a Vatikán politikai vonalvezetésének fordulópontját, miszerint a XXIII. János pápa által mutatott irányt a zsinat III. ülészakára nyilvánvalóan visszafordította VI. Pál.¹⁰⁹ Ennek igazolására a Jelentés számos intézkedést sorol fel, amelyekkel a pápa a III. ülészak idején kialakult „krízist” kezelni próbálta. Továbbá részletesen elemzi azokat a jeleket, melyek egyértelműen arra mutatnak, hogy a pápa a progresszív többség befolyásának ellensúlyozására a konzervatív kisebbséggel fogott össze. Azokat a szövegeket és tetteket, melyek ennek ellenkezőjét bizonyíthatnák – pl. a pápa szentföldi zárándoklata, a bombey-i Eucharisztikus Világkongresszus, a patriarchákkal való kapcsolat felvétele vagy a nagy orthodox egyházak felé tanúsított gesztusok – a jelentés a valódi politikai fordulatváltás álcázásának tartja. „A Zsinat eseménysorozata, s a Vatikán politikájának fogható elemei bizonyítást adnak arról, hogy milyen nagy a különbség a *Pacem in terris* és az *Ecclesiam suam* enciklikák között, olyan nagy a különbség a két pápa, a két vatikáni politika, a kétféleképpen fogalmazott dialógus, és a kölcsönös megértésre szánt törekvések őszintesége között.” A jelentés második része sorra veszi a III. ülészak témáit, s mindegyiket úgy kommentálja, hogy az eredeti elképzelésektől azok radikalitását és látókörét tekintve messze alulmaradó eredmények születtek. A III. fejezet összefoglalja a 64-es megállapodást

---

¹⁰⁷ Acta synodalia sacrosancti concilii oecumenici vaticani II., Vatican 1970-1983. III-? 346.

¹⁰⁸ 10 82-93.

¹⁰⁹ Egy korábbi Anyag feldolgozása c. iratban egy vélhetően másik ismeretlen BM-i szerző még akként summázta VI. Pál politikai vonalvezetését, „hogy VI. Pál nem lesz sem annyira szélsőségesen reakciós, mint volt XII. Pius, de nem lesz annyira messzemenően reformátori sem, mint volt XXIII. János.” 4 37.

követő politikai helyzetet. Megállapítja, hogy a Vatikán politikai logikája szerint a magyar püspököknek a megállapodást saját érdekeik, az egyház mozgásterének megnövelése céljára kell felhasználnia. A Vatikán arra buzdította a püspököket – különösen azokat, akiket a megállapodást megelőzően a Vatikán és a Magyar Népköztársaság közötti tárgyalások során neveztek ki –, hogy hazájukban mintegy nyújtsák be a számlát. Érveljenek a megállapodással akként, hogy az a magyar egyház tevékenységét fellendítheti. Ha pedig problémák merülnének fel a végrehajtás kapcsán, akkor azt haladéktalanul jelentsék a vatikáni államtitkárság felé. „Számolva azzal, hogy az új püspökök még nem estek át igazi nagy próbatételeken, csak ideiglenes, és bármikor visszavonható kinevezésekkel kerültek egyházmegyéik élére. E lépésekkel a Vatikán egy cseppet sem szerényen hozta tudomására a püspököknek, hogy az egyházhoz való hűség lesz a mérvado előmenetelük szempontjából. A Vatikánnak ez a lépése elevenbe vágó volt, ezt a püspökök későbbi viselkedése minden tekintetben igazolja.” A jelentés ugyanis úgy látja, hogy a püspökök nem követték az idehaza és a Római Magyar Nagykövetségen kapott eligazításokat. „Lényegében a határozatlanság, óvatosság, önállótlanosság volt az okozója annak, hogy tevékenységükkel nem öregbítették a püspökök tekintélyét, de ezzel megkímélték magukat attól is, hogy nem kellett idegeskedniük egy hatóságosabb hozzászólás várható reakciójától. E szereplések szerénységük ellenére is túlnóttek a korábbiakon, negatív volta inkább akkor érezhető, ha a delegációnak a korábbihoz képest jobb, de kiaknázatlanul hagyott lehetőségeit vesszük alapul.” Különösen fontos szerepet tulajdonít ez az összefoglaló és értékelő irat a pénznek. A Vatikán minden püspöknek 500 USA dollárt adott, kilátásba helyezett 70.000 további dollárt. Ezen felül a német és az osztrák püspöki karok összesen 1.200.000 DM-el akarták támogatni őket. Tekintettel a magyar püspökök – különösen a származásuknál fogva is a németekkel erősebben szimpatizálók – pénzhűségének nehezen kielégíthető voltára a jelentés azt vélelmezi, hogy az ilyen adományokkal a Vatikán a püspökök vonalvezetését a zsinat idején és később onnan visszatérve Magyarországon is igen hatékonyan tudja befolyásolni. A PMI átvételét komoly eredménynek tekinti a jelentés, hiszen ezáltal sikerült az emigrációban a megosztottságot megerősíteni. Azzal, hogy az erőszakosan és egyoldalúan politizáló Mester-Zágon kettőt itthonról kinevezett utódokkal váltották le az emigráció azon tagjaiban, akik velük nem szimpatizáltak megerősödött a hazai erővel való szimpatizálás lehetősége. Különösen azokra érvényes ez, akik nem hagytak fel teljesen a hazatérés gondolatával. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy maga Casaroli sietett a konzervatív emigránsok segítségére és saját villáját adta a PMI-ből távozott apparátusnak.

A negyedik ülés szak

A IV. ülés szakra kiutazó ügynökcsoporthoz felkészítésével foglalkozó 1965. augusztus 6-án keltezett Javaslattal¹¹⁰ arra alapít, hogy az eddigi három ülés szak tapasztalatai azt mutatják, hogy „a Vatikán minden rendelkezésére álló eszközt felhasznál a magyar püspökök befolyásolására, államunkkal való szembeállítására”. Az ügynökök általános feladatait abban jelöli meg a Javaslattal, hogy juttassák érvényre az ÁEH által meghatározott célokat, őrizzék meg a delegáció egységét kifelé és befelé egyaránt, szerezzenek be minden lehetséges titkos információt és iratot, folytassák a vatikáni hivatalokkal való kapcsolatépítést, biztosítsák a delegáció egészének teljes ellenőrizhetőségét, derítsék ki, hogy a delegáció tagjai kinek és milyen jelentéseket juttatnak el a Vatikánba, szélesítsék a más országokból ott tartózkodó delegációkkal a kapcsolataikat, végül tudakolják meg, hogy a Vatikán a zsinat befejezését követően milyen módon kívánja fenntartani kapcsolatait a magyar egyház vezetőivel. Ezen túlmenően az egyes ügynökök pontosan meghatározott egyéni feladatokat is kaptak. A püspök ügynökök fedőnevei: „Kékes”, „Péter”, „Professzor”, apostoli kormányzó: „László”, kísérők: „Novák” PMI igazgatóhelyettes, „György” püspöki irodaigazgató, „Tóth Péter”¹¹¹ Hamvas érsek irodaigazgatója és személyi kísérője. A delegáció tagja volt még püspöki beosztásban „Kaszás” is.¹¹² A IV. ülés szakon még kint tartózkodtak „Kövér”, „Molnár Béla”, „Deák” és „Vadász”¹¹³ fn. ügynökök is, mint katolikus újságírók. Az ügynökség részletes, konkrét feladatait az „egyéni kiutaztatási tervek tartalmazzák”.

Név	Beosztás az ülés szak idején
Ákos Géza	váci ap. korm. irodaig.
Bánk József	győri segédpüspök
Brezanóczy Pál	püspök, ergi ap. korm.
Cserháti József	püspök, pécsi ap. korm.
Dudás Miklós	Hajdúdorogi megyéspüspök
Hamvas Endre	Kalocsai érsek
Ijjas József	püspök, csanádi ap. korm.
Klempa Sándor	veszprémi ap. korm.
Kovács Géza	kanonok, kalocsai érseki irodaigazgató
Kovács Sándor	Szombathelyi megyéspüspök
Kovács Vince	püspök, váci ap. korm.

¹¹⁰ 10 114-119.

¹¹¹ Első ízben utazott ki a zsinatra, előnyös körülmények között jó munkát végzett. V.ö. 10 223.

¹¹² 9-A 467. Ugyanakkor „Kaszás”-ról az áll ugyanennek a jelentésnek végén, hogy „Kaszás” aranymisést tartott október 24-én Kecskeméten és 24-én Vácott.

¹¹³ Más dokumentum „társadalmi kapcsolatban” titulálja, v.ö. 10 222.

A IV. ülészak idején az operatív körülmények előnyösebbek voltak, mint az előzőn – írja egy a IV. ülészokról szóló beszámoló dátum nélküli melléklete.¹¹⁴ E melléklet tömören értékeli a delegáció ügynökeinek tevékenységét. Az egész ülészak részletes beszámolóját az 1965. december 29-i Jelentés tartalmazza.¹¹⁵

A zsinaton résztvett magyar püspökökről „György” ügynök írt pontos jelentést. Ebben mindegyikükre vonatkozóan felsorolja, hogy az ülészak mely napján kivel találkoztak ill. hol tartózkodtak, továbbá mindegyikükről rövid jellemzést is ad.¹¹⁶ Klempa Sándor Károly „pozitív beállítottságú, a püspöki karral szemben is meg merte mondani a véleményét. Nem is nagyon szeretik általában. ... Minden egyházkormányzati problémánál is jobban érdeklik a muzeális dolgok. Ez kedvenc témája, kikapcsolódása, öröme. Casarolival való tárgyalásánál megemlítette Horváth Richárdék ügyét.” Ijjas „pozitív ember”. „Személye alkalmas arra, hogy esetleg rajta keresztül problémákat vessenek fel a Vatikán felé. Ugyancsak elfogadná személyét a Vatikán, ha vele kapcsolatban javaslatot tennének.” Az ülészakon elsősorban a PMI ügyét intézte. Dudás Miklós „nagyhangú, kellemetlen modorú ember”. Mégis szerencsés csere volt, hogy Legányi helyett ezen az ülészakon ő volt a delegáció szerzetes tagja. Winkler József beteg ember, ezért jóformán semmit nem csinált ezen az ülészakon. Hasonlóan teljesen passzívan viselkedett folyamatosan súlyosbodó betegsége miatt a delegáció vezetője Hamvas érsek is. Kovács Vince ugyanilyen állapotban volt, előrehaladott szklerózis multiplexe miatt. „Az egyházkormányzati problémákat kizárólag abból a szemszögből nézi, hogy néhány kedvencének jó vagy rossz. E jelentésével az ügynök teljesítette zsinati feladatát, és „más irányú feladatot kapott”.

---

¹¹⁴ 10 221-223.

¹¹⁵ 10 145-152.

¹¹⁶ 10 190-197.

Ezen az ülészakon tovább folytatódott a XIII. szkéma, az egyház a mai világban kezdetű konstitúció vitája, amelyhez a magyar delegációnak az ÁEH-tól kapott eligazítás szerint ismételten hozzá kellett szólnia. A hozzászólásnak kalandos volt a sorsa, hasonlóan a III. ülészakra tervezett hozzászóláshoz. „Kékes” ügynök részletesen elbeszélte, hogy 1965. szeptember 20-án leadták a az általa összeállított szöveget a jelentkezési kérelemmel együtt. Az ülészakon azonban váratlanul bejelentették, hogy lezárják az általános vitát. A delegáció ezt a bejelentés úgy értelmezte, hogy már nincs mód Hamvas érsek hozzászólására. Szeptember 24-én a plenáris ülésen ellenben hirtelen felszólították Hamvas érseket, hogy mondja el a hozzászólását, „aki azonban a felszólításnak nem tett eleget, mivel mind ő, mind a többi püspökök az előbbi megfontolásból a beszéd szövegét a plenáris ülésre nem vitték magukkal”.¹¹⁷ Erre az ügynök átdolgozta a szöveget, hogy a még le nem zárt elvi vitánál elmondható legyen. Szeptember 27-én reggel ezt a változatot eljuttatta a zsinat elnökségéhez. 28-án azonban az elvi vitát is lezárták, mondván, hogy nincs további hozzászólás. Erre Döpfner bíboroshoz fordultak segítségért, aki azonban azzal hátrította el a kérést, hogy nem akar részrehajlónak mutatkozni. Magatartásának indoka az lehetett, hogy ő a progresszív szárny egyik kiemelkedő képviselője volt, és a szocialista rendszerrel kapcsolatban lojális felszólalás nyilvános támogatásával nem akarhatott újabb támadási lehetőséget nyújtani az erősen antikommunista beállítottságú konzervatív erőknek. Ugyanakkor javasolta, hogy a további vitában Hamvas feltétlenül mondja el hozzászólását. „Kékes” ezekről a történetekről igen letörten számolt be a rezidentúrán. Ugyanakkor kijelentette, hogy az ÁEH-ban számára feladatul kiadott második hozzászólást mindenképpen el fogja mondani. Ezt az ígéretét sikerült beváltania, mert a békéről és a totális háború elítélésének szükségességéről¹¹⁸ szólva a 143. plenáris ülésen el is mondhatta.¹¹⁹

A XIII. szkéma egyébként az elhárítás számára azért bírt különös jelentőséggel, mert ebben kívánta a zsinat az egyháznak az ateizmussal és a szocialista országokkal való viszonyát lezögezni. A vitában igen éles ideológiai összecsapások hangzottak el. Különösen Hnylica emigráns csehszlovák püspök ostromozta a szocialista országokat. Erről az utolsó ülészakról nem lelni fel az összefoglaló jelentést, ami valószínűen irattározási okok miatt más dosszié-

---

¹¹⁷ 10 123.

¹¹⁸ „... ut damnatio belli totalis, nuclearis et alii sit solemnis, clara, gravissima est absoluta”. I.d. a 119. lábjegyzetben 634.

¹¹⁹ Acta synodalia sacrosancti concilii oecumenici vaticani II., Vatican 1970-1983. IV-? 633-634.

ba kerülhetett. Holott az 1965. októberében készült Munkaterv úgy határozott, hogy a IV ülésről 1966. január 31-ig kell jelentést készíteni.¹²⁰

A zsinat utolsó napján, 1965. december 8-án VI. Pál pápa fogadta a magyar zsinati delegációt. Teljes támogatásáról biztosította őket. Reményét fejezte ki, hogy a PMI-ben tanuló magyar papok hazatérésük után nagy segítséget nyújtanak majd főpásztoraiknak. Sajnálta, hogy nem lehetett jelen minden magyar püspök, pl. Mindszenty bíboros. A Tájékoztató jelentés egy megjegyzéssel végződik, amely valószínűen Komornik Vilmos rendőr ezredes, csoportfőnök, a jelentés készítőjétől származik: „A pápa latin nyelvű beszédének megértése terén nehézségek merültek fel, mivel a püspökök nem ismerik tökéletesen a nyelvet”.¹²¹ Nem derül ki az iratokból, hogy az ezredes mire alapozta ezt a vélekedését. Tény azonban, hogy a küldöttség minden tagja teológiát végzett ember volt, közülük többen is Rómában végeztek. Egyházi tanulmányaikat akkor még latin nyelven folytatták, az előadásokat ezen a nyelven hallgatták, latin nyelvű egyetemi jegyzetekből készültek fel vizsgáikra, amelyeket szintúgy latinul kellett letenniük.

A zsinat három évének részletes elemzését egy cím és szerző nélküli irat tartalmazza.¹²² A stílus és a gondolatfűzés alapján megállapítható, hogy komoly átlátással és megalapozott egyházi ismeretekkel rendelkező, a marxista világ- és egyházszemléletnek teljesen elkötelezett szakértő munkája. Elemzésében három fő tématerületet tárgyal. Az egyház belső reformját, a katolikus egyháznak a többi keresztény felekezethez ill. más vallásokhoz való viszonyát, végül pedig az egyháznak a mai társadalommal való kapcsolatát. A differenciáltan fogalmazó tanulmány leszögezi, hogy amennyiben a zsinat előtti egyházi állapotokat és irányzatot vesszük alapul, a zsinat mindenképpen előrelépést jelentett. Ugyanakkor VI. Pál vonalvezetése visszalépés elődjéhez képest. A „Pacem in terris” enciklika erőteljesebb, mint a GS. a béke kérdésében, amely a világ legfontosabb problémája a második világháború óta, a hidegháború idején. Ha azonban azokat a kihívásokat tekintjük a zsinat értékelésében mércéül, melyeket a világ átrendeződése és a szocialista tábor nagymérvű térnyerése jelentett, akkor a zsinat ingadozó politikájával voltaképpen nem tekinthető haladónak. A tanulmány a következő megállapítással záródik: „A II. Vatikáni Zsinatra vonatkozó tapasztalatok és végső állásfoglalások napjainkban még nem összegezhetők. További, sokoldalú elemzés-

---

¹²⁰ 9-A 350.

¹²¹ 10 137.

¹²² 5-A 386-401.

re van még szükség. A zsinat befejezte munkáját, de a kitűzött célok gyakorlati megvalósítása csak ezután következik. A jövő dönti majd el, hogy a katolikus egyház levonta-e a szükséges történelmi tapasztalatokat, és képes-e alkalmazkodni a fejlődő világhoz. Örömmel üdvözljük a komoly, valóságos előrelépéseket, ha ezek az emberiség ügyét segítik. A marxisták-leninisták készek dialógozni a katolikus egyházzal is arról, hogy miképpen lehetne legjobban, leggyorsabban megoldani a világ dolgait. A katolikus egyháznak kell a gyakorlatban megválaszolni a kérdést: előrelépett-e a II. Vatikáni Zsinat.”¹²³

A négy ülészak operatív terveinek, ügynöki munkájának és az ügynöki jelentések áttekintése alapján összefoglalólag megállapítható, hogy a magyar delegációk mindegyike a zsinaton közel teljes mértékben a BM irányítása alatt állt. A delegációk összetétele, a felszólalások tartalma és a zsinatról közölt összes nyilvános híradás és magyarországi publikáció a BM közvetlen, hathatós és sikeres irányításával valósult meg. Ezek után rátérünk néhány kiemelt elhárítási terület külön bemutatására.

Összefoglaló áttekintés a zsinat magyar résztvevőiről

A négy ülészak elhárítási munkálatainak bemutatása után érdemes áttekinteni még egyszer a zsinaton résztvett négy magyar delegáció tagjainak listáját. Ebben az összefoglalásban két szempont szerint elemezzük a résztvevőket. Egyrészt összetételük jellegzetességeit, másrészt egyházi pozícióik változását közvetlenül a zsinat egész időtartama alatt, valamint a zsinat utáni időszakot is figyelembe véve.

A delegációk összetétele

Résztevők neve	RÉSZVÉTEL							
	ÁLTALÁBAN				Beosztásváltozás			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Ákos Géza	-	+	+	+	0	2	1	3
Bánk József	-	+	+	+	0	2	3	1
Brezanóczy Pál	+	+	+	+	1	1	3	1
Csepregi Ignáz	-	+	-	-	0	2	0	0
Cserháti József +	-	-	+	+	0	0	2	1
Dudás Miklós +	-	-	-	+	0	0	0	2
Esty Miklós, civil	+	+	-	-	1	1	0	0

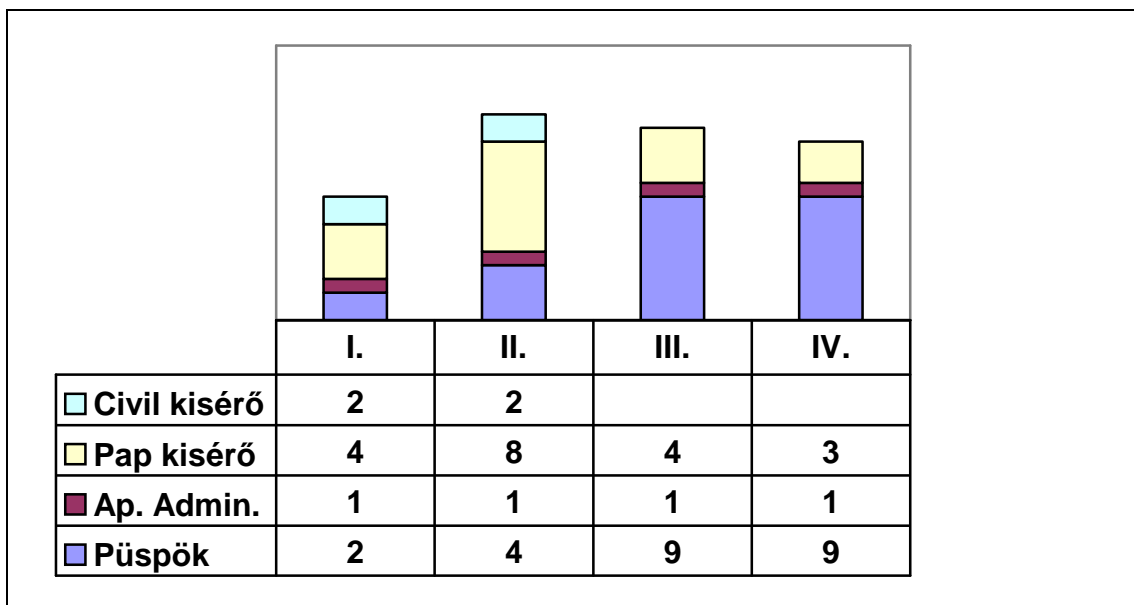
¹²³ 5-A 401.

Hamvas Endre +	+	+	+	+	1	1	3	1
Hamvas István	+	+	+	-	1	1	3	0
Ijjas József	-	-	+	+	0	0	2	1
Klempa Sándor	-	-	+	+	0	0	2	1
Kovács Géza	-	-	-	+	0	0	0	2
Kovács György	-	+	-	-	0	2	0	0
Kovács Sándor	+	+	+	+	1	1	1	1
Kovács Vince +	-	+	+	+	0	2	1	1
Legányi Norbert +	-	-	+	-	0	0	2	0
Mihelics Vid, civil	+	+	-	-	1	1	0	0
Papp Kálmán +	-	+	-	-	0	2	0	0
Pataky Kornél	-	+	-	-	0	2	0	0
Radó Polikárp	+	-	-	-	1	0	0	0
Semptey László	+	-	-	-	1	0	0	0
<i>Siminszky Ervin</i>	<i>Orvos, nem egyházi személy</i>							
Szabó Imre	-	+	+	-	0	2	1	0
Tímó Imre	+	+	-	-	1	1	0	0
Vitányi György	-	-	+	+	0	0	2	1
Winkler József +	-	-	+	+	0	0	2	1
Ugyanaz a személy					9	7	4	10
Új tag						8	6	2
Ugyanaz, de új beosztás							4	1
Összes delegált					9	15	14	13

Táblázat 6: A magyar delegációk személyi összetételének és hivatali beosztásának változásai. A római számok az ülészeket jelzik. Az arabs számok pedig: 0=nem volt jelen, 1=jelen volt, ugyanabban a beosztásban, mint az előző ülészekon, 2=az előző ülészekhoz viszonyítva új delegációtagnaként volt jelen, 3=jelen volt mint az előző ülészekon, csak ezen az ülészekon már más beosztásban.

A magyar delegációk összetételének egyik fontos jellegzetessége, amely egyben a magyarországi egyházpolitika változásának egy aspektusára is rávilágít a püspökök számának növekedése. A delegációk tagjai két csoportot alkottak minden ülészekon. Az első csoport a delegáltaké, a másik a kísérőké. Az egyházpolitikai fordulatra az a tény utal, hogy a delegáltak között jelentősen megnövekedett a püspökök létszáma. Ez kétféleképpen is értendő. A zsinat első szakasza idején az ország egyházmegyéinek élén nem csak felszentelt püspökök álltak, hanem „apostoli adminisztrátori” beosztású, püspöknek nem felszentelt személyek. A magyar egyházpolitika változására jellemző, hogy a zsinat végére a küldöttségben korábban apostoli adminisztrátorként szerepelt személyek is püspöki kinevezést kaptak és fel is szentelték őket. A delegációban nem csak a megyéspüspökök, hanem a segédpüspökök száma is növekedett. Belőlük a zsinat alatt illetve után megyéspüspökök váltak.

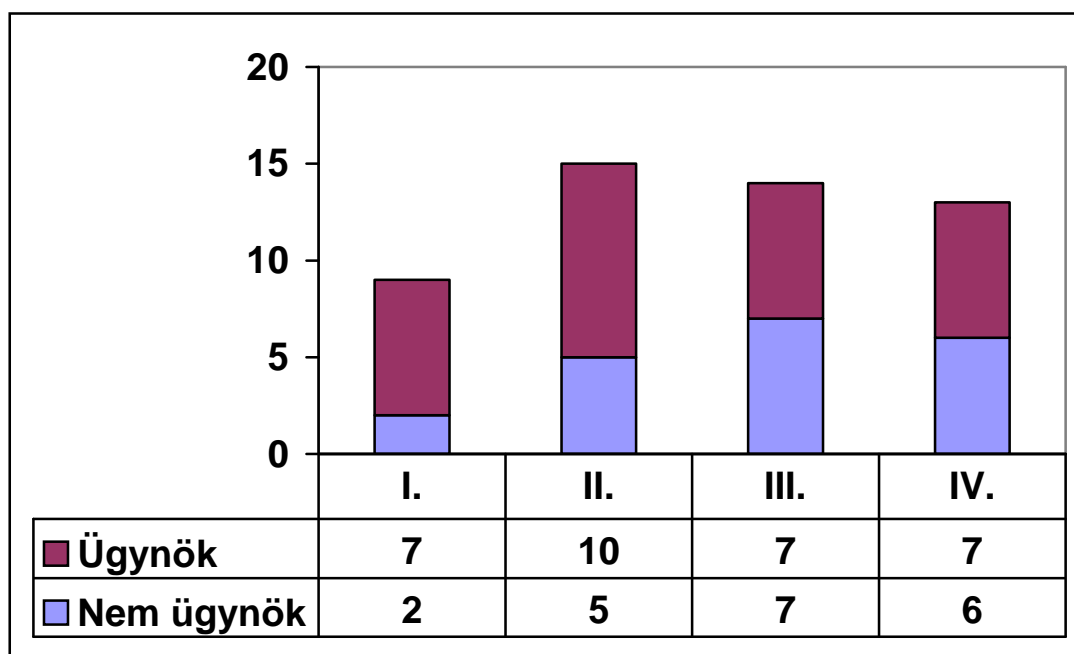

Ábra 1: A delegációk megoszlása beosztás szerint.

Az ábra szemléletesen mutatja, hogy az első és a második ülés között jelentősen megemelkedett a delegáció létszáma, valamint azt is, hogy a benne szereplő püspökök száma kétszeresére nőtt. A második ülésen a kísérek között volt egy orvos is, aki azután nem volt többé tagja a delegációknak. Őt nem vettük figyelembe az összesítéseknél. Legényi Norbert pannonhalmi főapátot, aki egyedül a harmadik ülésen volt jelen a püspökök közé soroltuk, minthogy ő is delegált volt és nem kísérő. Az egyházpolitika további változását támasztja alá, hogy a III. és IV. ülésen a másodikhoz viszonyítva majdnem kétszeresére emelkedett a püspök száma. Adminisztrátori minőségben az első két ülésen Brezanóczy Pál szerepelt, a második kettőn Ákos Géza. Az ábrában közölt adatok tehát alátámasztják, hogy a zsinat idején a 64-es megállapodás előtt már bizonyos fordulat kezdődött a magyar egyházpolitikában, azt követően pedig ez a fordulat erőteljesebbé vált. E fordulatot itt a zsinati delegáció összetételével igazoltnak tekinthetjük. Mégis szükségeltetik két megszorítás. Az elhárítás anyagai alapján a fordulat az egyház csúcsvezetésében beállt változásokra vonatkozik, és csak közvetetten érinti az egyház többi részét. A zsinatot közvetlenül megelőzően és követően is papok elleni koncepciók perke voltak, a hitoktatás helyzete majd csak mintegy 10 évvel a zsinat után módosul strukturálisan, hogy csak a legismertebb „változatlanágokat” emeljük itt ki. A másik megszorítás a zsinat szerepének és a magyar egyházpolitikai fordulatnak kapcsolatát illeti. A dolgozatban feltárt anyag természetéből adódóan a zsinat tematikáját az elhárítás szempontrendszer szerint tartalmazza. Ugyanez érvényes a zsinat kommunista országokkal kapcsolatos álláspontjára is. A magyar egyházpolitikát azonban még számos más gazdasági és politikai tényező alakította, melyek a

levéltári kutatásban szóba sem kerülhetnek. Ennek tisztázása azért tűnik fontosnak, mert a mai Magyarországon (is) megjelenik az a tézis, miszerint a zsinat kommunista országokkal és az ateizmussal kapcsolatos fordulata ok okozati összefüggésben áll a magyar egyházpolitikai fordulattal.¹²⁴ Ezt a tézist azonban jelen tanulmányunk alapján sem alátámasztani, sem cáfolni nem lehet. Az összefüggés természete és mértéke megállapítására számos más aspektus figyelembevételével végzett további kutatások vállalkozhatnak csak.

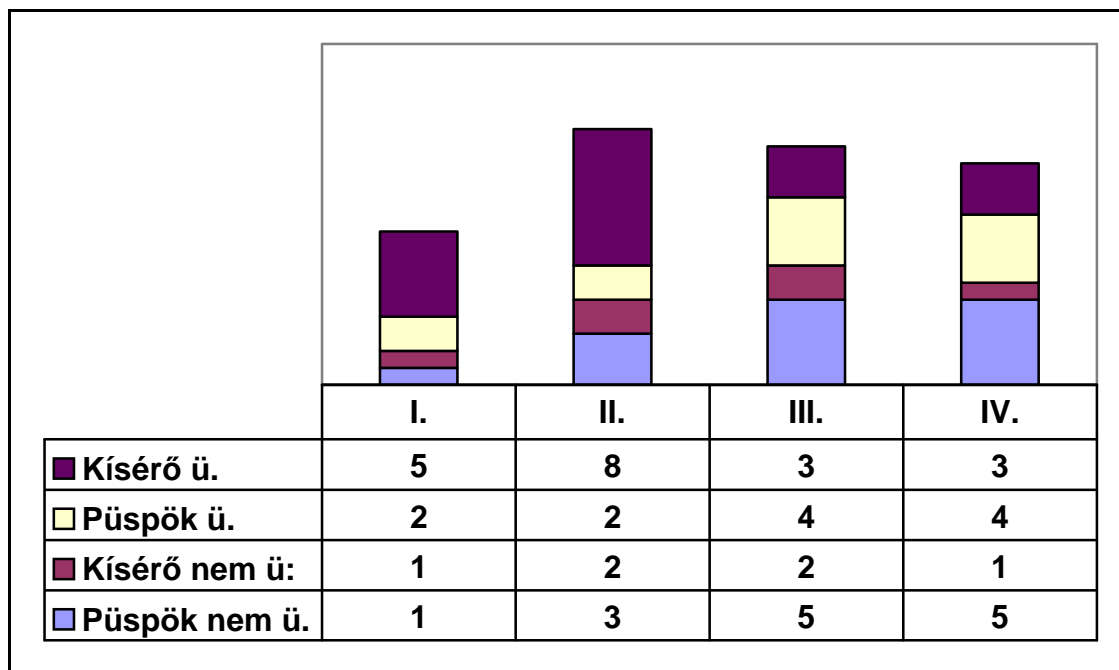
Következőkben rátérünk a magyar zsinati küldöttség ügynökeinek összesítésére. Először általánosan, utána külön választva a delegáltakat a kísérőktől.

Ábra 2: Ügynökök a magyar zsinati küldöttségekben.

A zsinati küldöttségben az első ülészak idején a küldöttség háromnegyede ügynök volt, a másodikon két harmada, a harmadikon és a negyediken a fele. Első látásra tehát az ügynökök aránya a harmadik ülészokról kezdve jelentősen lecsökkent. Ha azonban az ügynökök arányát aszerint bontva vizsgáljuk, hogy mekkora volt arányuk a delegáltak és a kísérők között, a kép árnyalódik és további következtetéseket tesz lehetővé.

¹²⁴ A zsinat kritikusai képviselik ezt a szoros összefüggést, pl. Molnár Tamás, Századok zarándoka, Bp., 1999. (eredetileg: The Church, Pilgrim of Centuries, Michigan 1990.)

Ábra 3: Ügynökök létszáma és megoszlása ülészakonként.

Ábránk révén tovább finomíthatjuk a magyar egyházpolitika változásának elemzését. Két egyértelmű trend rajzolódik ki. A delegáció tagjai között ülészakról ülészakra növekedett a nem-ügynökök aránya, s vele párhuzamosan növekedett a püspöki ügynökök aránya. Ez a két párhuzamos és egymással szorosan összefüggő változás azt a tézist támasztja alá, miszerint az 1964-es megállapodást követően az új magyar egyházpolitika lényeges pontja volt az egyházi vezetők közé lojális, jelen esetben kifejezetten ügynökként együttműködő személyek elhelyezése. Alátámasztja ezt az összefüggést az a tény is, hogy 1963-ban – vagyis a megállapodás közvetlen előkészítésének idején az elhárítás felmérte az egyházi ügynökök körét, akikről megyénként jelentések készültek.¹²⁵ A felszínen tett politikai engedményekkel párhuzamosan a „mélyben” az egyházon belüli elhárítás erőinek összpontosítása zajlott. Miközben tehát engedményeket tehetett az állam az egyháznak, aközben ellenőrzését az egyház vezetőin és magasabb beosztású tagjain keresztül felerősítve gyakorolhatta.

Utolsó lépésként tekintsük át a delegáció tagjainak a zsinat idején történt beosztásváltozásait, megfigyelve ügynöki szerepükkel. A zsinaton való részvétel önmagában egyházon belüli és az állammal való együttműködés tekintetében is rendkívüli jelentőségű volt a küldöttség tagjai számára. A zsinatok az egyház életében a legnagyobb jelentőségű eseménynek számítanak. Minden magyar egyházfő és fontos hivatalos betöltő személy természetesen szíve-

¹²⁵ A jelentéseket a Canale 4. kötete tartalmazza.

sen részt vett volna ezen a világegyházi eseményen. Ezt a tényt az elhárítás is nagyon jól ismerte, ezért a kiutazási engedélyt értelemszerűen különböző mértékű lojalitási gesztusokhoz kötötte. A legerőteljesebb együttműködés az ügynöki, társadalmi kapcsolati ill. az ÁEH-val történő kollaboráció jelenthette. Azok, akik e körülmények között a delegáció tagjai lehettek, és a zsinat folyamán eleget tettek „hazafias” kötelezettségüknek, számíthatnak arra, hogy a zsinat idején vagy azt követően még magasabb egyházi beosztásba lesznek „segítve”.

A négy delegáció tagjainak összetételének elemzése alapján kétféle változást figyelhetünk meg. Mindkettő alkalmas arra, hogy a kor egyházpolitikájának változását tovább elemezhesük. Az egyik a delegáció régi és új tagjainak aránya. A delegációk összetétele folyamatosan stabilizálódott. Ülésszakonként egyre kevesebb új tag került bele. Míg az első ülészakot követően a delegációnak több mint a fele új tagokból állt, addig a harmadik és negyedik ülészakon az előzőhöz viszonyítva egyre inkább ugyanazok vehettek részt. A változás itt is a 64-es részleges megállapodást követően erősödött fel. Ugyanezt támasztja alá a másik változás elemzése is. A harmadik ülészakra, amely azon a napon nyílt, amelyen a 64-es részleges megállapodást megkötötték, a delegációnak majdnem egy harmada lett püspökké kinevezve. Szentelésükre az ülészak idején került sor. Ez a változás az utolsó ülészakra is „elégleges jutalomnak” bizonyult, hiszen ott már csak egy személy kapott az előzőnél magasabb beosztást.

A „jutalmazottak” nem mindegyike volt ügynök a zsinat idején. Vizsgálati időszakunkat 1966 végével lezártuk, így a további kinevezéseket ebben a statisztikában nem vehetjük már figyelembe. E szűk vizsgálati időszakra nézve megállapíthatjuk, hogy az összesen 5 új beosztásba került személy közül négy volt az ügynök. E tény – tekintettel a kiemelt jelentőségű egyházi eseményre és a korszak jellegzetességére – ugyan nem jogosít fel arra, hogy minden magasabb beosztásba került egyházi személyt a hatvanas években négy az egyhez arányban ügynöknek tekintsünk, de azt a hipotézist mindenképpen megengedi, hogy az egyházi vezetés szintjén a magasabb beosztásba kerüléssel erős mértékben nő az ügynöki tevékenység valószínűsége.

A tanulmány bevezető részében már utaltunk arra, hogy célunk nem az ügynökök leleplezése és kiváltképpen nem erkölcsi minősítése. Az iménti ábrák adatainál csak az egészen biz-

tosan azonosítható ügynököket vettük figyelembe. A bizonytalan esetek hozzáadása a fenti folyamatra vonatkozó tézisünket csak még erősebben támasztaná alá.

Az emigráció hatástalanítása

A BM aktákban rengeteg anyagot találni a magyar papi, elsősorban szerzetesi emigrációról.¹²⁶ Ezek behatóbb feldolgozása külön kutatást érdemelne. Ebben a tanulmányban csupán a magyar papi és szerzetesi emigrációnak a zsinattal kapcsolatos tevékenységét tekinthetjük át az akták tükrében. Általánosságban fogalmazva: az elhárítás egyik legfontosabb feladatának tartotta, hogy megakadályozza, ellensúlyozza vagy legalább semlegesítse az emigrációnak a magyar zsinati delegációra való hatását. Úgy értékelték, hogy a zsinattal kapcsolatos operatív munka eredményessége azon áll vagy bukik, hogy mennyire sikerül az emigránsok befolyásától megóvni a delegációt. Más szóval azokat a célokat végrehajtani, melyekre a zsinatra kiutazó magyar püspökök és kísérei megbízatást kaptak, végrehajtani.

Az első ülészek idején még szinte különbség tétel nélkül minden római emigránst a hazai rendszer ádáz ellenségének tartottak. Ekkor az emigrációra vonatkozó elhárítási munka legfontosabb pontjai a következők voltak: információ gyűjtés minden emigránsról (akár Rómában van az illető, akár bármelyik „nyugati” országban); az ügynökökön keresztül megingatni az emigráció tekintélyét a vatikáni hivatalokban; bizalmatlanságot szítani velük szemben a delegáció tagjaiban.

„A Magyar Népköztársaság egyik jelentős befolyással rendelkező ellensége a Curia Romana keretében létrehozott Legfelsőbb Emigráns Tanács irányításával működő reakciós magyar római katolikus papi emigráció, amely a kommunizmus és az atheizmus elleni harcban – az egyházi hierarchia következtében – területi megosztottsága ellenére is egységes szervezetnek tekinthető. A magyar papi emigráció ellentétben az egyéb emigráns szervekkel a hazai reakciós papok és ’hívók’ személyében jelentős hazai bázissal rendelkezik.”

„A papi emigráció vezetői az elmúlt években a ’Csend egyháza szabad képviselőinek’ vallották magukat. Ők képviselték a Vatikánban a magyar római katolikus egyházat és abban reménykedtek, hogy pozícióikat megtarthatják a II. Egyetemes Zsinat idején is. Ez az áb-

---

¹²⁶ A III/I-es Csoportfőnökség 3-D alosztályának Összefoglaló jelentése (Budapest, 1964. október 10.) 8-A 210-242 valóban összefoglalja a magyar papi emigrációról szerzett összes operatív szempontból fontos adatot, összesen 10 mellékletben közli is ezeket. Létezett „Nyugatosok”, „PMI”, „Emigránsok” és „Ösztöndíjasok” ügy, amihez külön dossziéknak kell lennie. (9 139)

rándjuk azonban szertefoszlott akkor, amikor a Magyar Kormány kiengedte a Zsinatra a magyar római katolikus egyház képviselőit. Pozícióik megóvása érdekében minden eszközt felhasználtak a magyar ordináriusok elszigetelése és a kísérők lejárata érdekében. A zsinat első ülészaka alatt a Curiában betöltött funkcióik és összeköttetések révén kisajátították a közvetítő szerepet a Vatikán és a magyar püspöki delegáció között.

A politikai emigrációval összehangolt akciókat szerveztek, egyrészt azért, hogy a zsinaton résztvevő ordináriusokat nyílt, kommunistaellenes magatartásra ösztönözzék, másrészt azért, hogy bebizonyítsák a Vatikán előtt, hogy csakis ők a magyar egyház képviselői – míg a hazai papok a kommunisták kollaboránsai.”¹²⁷ Ebbéli munkájukat erőteljesen támogatta a „zsinat” konzervatív szárnya. Erre példa, hogy 1962. november 10-én Rómában Ottaviani bíboros egy kiállítást nyitott meg. A „Néma egyház” c. tárlat a szocialista országok katolikus egyházi martirologiumának¹²⁸ volt szentelve. A lengyel elhárítás készítette róla a testvérországok szervei számára is információs anyagot. A kiállítás képekkel és szövegekkel „leleplezte”, hogy a szocialista országokban milyen egyházüldözés van és pl. Wyszyński bíborost úgy állította be, mint aki nyíltan feltárja ezt a valóságot. Ennek a kiállításnak vélhetően van valami köze ahhoz, hogy Ottaviani nem volt pártján a szocialista országokkal való kesztyűs kéz politikájának, s az említett kiállítás megnyitóját is felhasznált arra, hogy a közvéleményt az egyházüldöző szocialista országok ellen hangolja.¹²⁹ Vezetésével a konzervatív szárny a közvetlen zsinati munkában is erőteljesen törekedett arra, hogy a pápa és a progresszívek szocialista táborral szembeni lojalitását ellensúlyozza. Ebben a munkában a konzervatív szárny törekedett a papi emigráció támogatására is. A Szent Officium Kongregációja, melynek Ottaviani bíboros a titkára, felmérést készített arról, hogy a nyugati országok püspökeinek és híveinek mi a véleménye a vatikáni politika új folyamatáról. Három kérdésre kértek választ a megkérdezett 375 püspöktől. A. feltétel nélkül kedvező mind szellemi, mind politikai téren; B. csak szellemileg kedvező, politikailag nem; C. ellenzik ezt a politikát, bár elismerik a pápa jó szándékát. Az eredmény összesítését az alábbi táblázat mutatja. Ezek szerint a megkérdezett püspökök többsége politikailag kedvezőtlennek ítélte az új vatikáni keleti politikát. A hívek véleménye hasonló a főpapokéhoz.¹³⁰

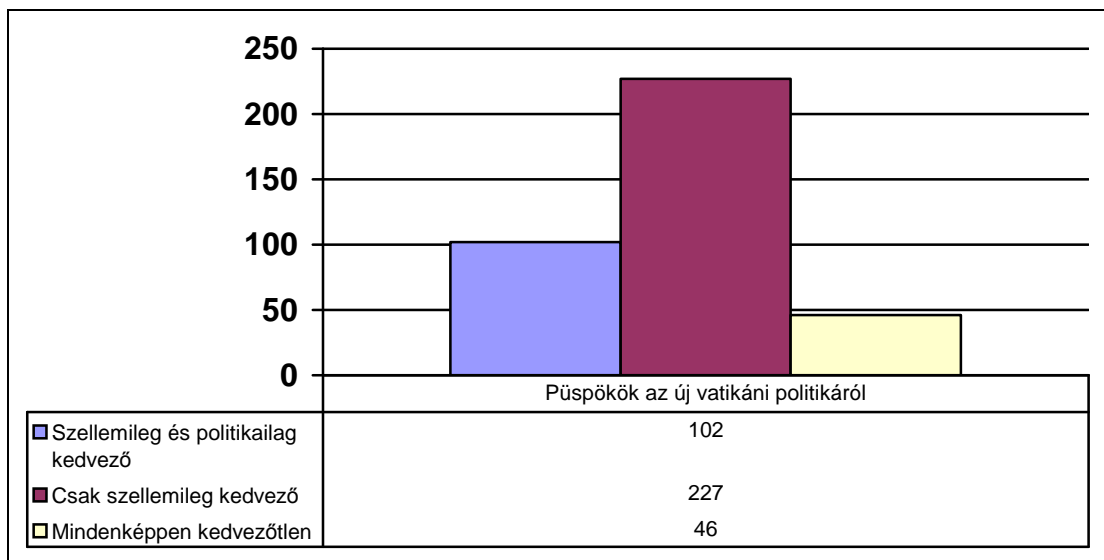
---

¹²⁷ 8-A 210.

¹²⁸ „Martirologium” elsősorban az egyház vértanúinak jegyzéke. Itt kiterjesztett értelemben az egyházüldözést szenvedett katolikusokra használták.

¹²⁹ 3-A 267-292.

¹³⁰ 3-A 318.

Ábra 4: Vélemények a Vatikán új keleti politikájáról.

Az emigráció a zsinat első ülészakára memorandumot készített, a katolikus főlelkési hivatal körlevelet bocsátott ki, Barankovics István pedig magyar, angol és portugál nyelven megjelentetett egy könyvet „A katolikus hit és egyház helyzete Magyarországon” címmel.¹³¹ A könyvben megfogalmazott követelmények később is mintegy refrénként jelentek meg ezekben a körökben a különböző előadások, találkozások és publikációk alkalmával. Tiltakoztak az egyházi kinevezésekhez szükséges előzetes elnöki tanácsi hozzájárulás ellen, az állameskü ellen, a püspöki irodákban működő ávosok ellen, a békepapi mozgalom ellen, valamint a hitoktatás és a katolikus sajtó kiszolgáltatott helyzete miatt.

A második ülészakon a Magyar Népköztársaság és a Vatikán közötti megállapodás már „előre vetette árnyékát”, ami még nagyobb akcióegységbe foglalta az emigrációt. Elsősorban lejáratták a magyar delegáció titkárát, dehonesztáló információkat ettek közzé a kísérőről (Ákos Géza, Csepregi Ignác, Kovács György). Ezzel el is érték, hogy a delegáció vezetői és kísérői között a bizalmatlanság légköre uralkodjék. Ugyanakkor a püspökökről is elhíresztelték, hogy gyenge akaratú, beteg, szenilis emberek, akik a kommunisták befolyása alatt állnak és képtelenek a magyar egyház érdekeit képviselni.

A megállapodás létrejöttét minden eszközzel akadályozták, hiszen tisztában voltak vele, hogy ez „küldetésük” végét jelentené. Elsősorban azt szerették volna elérni, ha a megállapodás ellenértékeként a legreakciósabb magyar papokat szentelik püspökké. A Vatikán

¹³¹ Angol címe: Catholic Church and catholic faith in Hungary, New York, Hungarian Quarterly 1963. pp. 35.

azonban egyre inkább korlátozta az emigráció befolyását, amelynek legfájóbb jele az az intézkedés volt, miszerint távozniuk kellett a PMI-ből.

A PMI „átvétele”

Egy 1965. június 1-én kelt Jelentés komoly sikerként könyveli el, hogy „sikerült kiszorítani az emigrációt a PMI-ből, elősegíteni a PMI rendeltetésszerű felhasználását, pártunk és kormányunk egyházpolitikájának megfelelően.” A PMI igazgatójának és helyettesének posztjára ügynököket sikerült kineveztetni, továbbá az imént említett jelentés beszámol arról is, hogy megkezdték olyan „papi személyek tanulmányozását, kiválasztását az operatív célkitűzések megvalósítása érdekében.” Ennek eredményeképpen az első hallgatók közé sikerült „egy kipróbált, ellenőrzött operatív munkában jártas és kettő ujjonnan beszerezett ügynököt” telepíteni a PMI-be.

A megegyezés aláírása után Zágon nyilatkozatot adott ki, amelyben azokat a problémákat, melyekről a megegyezés említést sem tett: Mindszenty-kérdés, Pétery és Badalik püspökök visszahelyezése, Bellon püspöki kinevezésének állami elismerése, az ÁEH léte és szerepe, a papi békemozgalom, a hitoktatás és a szabad vallásgyakorlás.

A zsinat III. ülészakától kezdve a korábban követett elhárítási célok egy továbbival egészültek ki: a hazai rendszerrel szimpatizáló emigránsok beutaztatása Magyarországra, hogy visszatértükkor az állam és az egyház jó viszonyának tanúi lehessenek.

Az emigránsok típusai

Az elhárítás korabeli iratai személyekre lebontva is különös figyelmet szenteltek az emigráció ténykedésének. A lehetőleg minden személyre kiterjesztett megfigyelésekben három típusú emigráns alakja rajzolódik ki. Az első csoportba azok tartoznak, akik kifejezett politikai ténykedéssel, a Vatikánban kifejtett érdekérvényesítéssel dolgoztak a magyar rendszer leleplezése, a magyar katolikus egyház valódi helyzetének feltárása érdekében. E csoport tagjai fontos, az elhárítás szemében is fontos pozíciókat töltöttek be. Az akták tanúsága szerint kemény és megingathatatlan antikommunizmus uralta gondolkodásukat és politikai

---

¹³³ 9 39. (Budapest, 1965. január 15.) szerint Csepregi Ignác volt a PMI ideiglenes igazgatója. 9 72 szerint Csepregi vicerek-tornak volt tervezve.

¹³⁵ 3-A 357-363. Tájékoztató jelentés Budapest, 1963 április 26-án.

tetteiket. E csoportból az elhárítás lényegében két személyre koncentrált legerőteljesebb munkáját, a PMI két vezetőjére, Mester Istvánra és Zágon Józsefre. A második csoportba azok az emigránsok tartoztak, akik az első csoporttal megegyező szemlélettel nem a nyilvános politizálás és „lobby”-zás útját járták, hanem a csendesebb építkezés útját. Szoros, de erősen titkolt kapcsolatot tartottak az otthoniakkal, velük való beszélgetéseik során arra törekedtek, hogy megkeressék az egyház hazai totális ellenőrzésének kiskapuit, és ezeken keresztül mintegy „belső bomlasztást” végezhesse. E csoport a legnagyobb létszámú. Két kiemelkedő tagja az aktákban Békés Gellért bencés és dr. Muzsly István egyetemi tanár, a leuveni Mindszenty Kollégium igazgatója. Előbbiről sok személyes anyag található az aktákban, utóbbinak inkább „művét” emelik ki az iratok. Végül a legkisebb létszámú csoportba azok az emigránsok tartoznak, akiket valamilyen oknál fogva nem a többiekre erőteljesen jellemző mintegy harcos antikommunizmus határozott meg, hanem egyfajta óvatos vagy kevésbé óvatos loyaltás a 64 után formálódó egyházpolitika iránt. E csoport tagjai úgy vélték, hogy az elnyomás lazul, hogy az egyoldalúan feketére festett kép a magyar egyházi és társadalmi viszonyokról torz, továbbá készek voltak akár arra is, hogy bizonyos feltételek mellett esetleg vissza is térjenek Magyarországra és itthon dolgozzanak az egyházban. E csoport igen részletesen megfigyelt és a BM szemében nagy becsben tartott alakja Rákos Raymond.

Az elhárítás az emigrációval szemben átfogó operatív tervet készített. Ebben célul tűzték ki, hogy megjavítják eddigi ügynökeik munkáját, felerősítik a hírszerző tevékenységet az emigráns körök aktivitásáról, intézményeiről és kiadványaikról, törekednek köreikből ügynököket beszervezni. Utóbbiakat a következő helyekre kívánták telepíteni: a felállítás alatt álló római zarándokházba, a Caritas bécsi központjába, a jezsuiták louveni objektumaiba, az Amerikai Magyar Könyvszolgálat kölni központjába valamint a Burg-Kastlban működő magyar gimnáziumba. Abból a tényből, hogy amint látni fogjuk a következőkben, az emigráció némely személyéről ill. csoportjáról vagy aktivitásáról igen részletes információval rendelkezett az elhárítás mindenképpen arra kell következtetni, hogy közöttük is voltak a BM-el együttműködő személyek, ill. arra, hogy az elhárításnak egyéb – pl. levelek elkobzása, az emigráció bizalmát élvező ügynökök utaztatása és lehallgatások – utakon sikerült elégséges információt gyűjtenie.

A magyar emigráció egyik legszigorúbb tagja Zágon József volt, aki Ottaviani politikáját követte. Arra számítottak, hogy a vasfüggöny mögül csak Lengyelországból utazik küldött-

ség a zsinatra, ezért a magyar egyházat majd ők képviselhetik ott. Amikor König bíborosról kiderült, hogy Mindszentyhez utazik Magyarországra, akkor eljuttattak egy üzenetet Mindszentyhez, hogy semmiképpen se utazzék Rómába, még akkor sem, ha ez a pápa személyes óhaja lenne, mert ez ártana a magyar egyház ügyének. A magyarországi papságot, elsősorban a békepapokat, azzal vádolták, hogy evangéliumi érvekkel támasztják alá az állami intézkedéseket, mintha ezek Isten akarta lennének, pl. tsz-esítés. Az emigrációból Tomek Vince és Rákosi Rajmund sem osztja ezt a merev véleményt. A vatikáni államtitkárság pedig nem vonja be ezeket a köröket a magyar püspökökkel való tárgyalásaiba, ami nagy befolyásvesztéssel jár számukra.¹³⁵

Az operatív munka eredménye

A kiutazók kiválogatása, felkészítése és befolyásolása révén a BM elérhette azt a célját, hogy hivatalos nyilatkozataiban Hamvas is és Brezanóczy is többé kevésbé alátámasztották a kormány egyházpolitikáját és az állam és egyház közötti jó viszony tényét. Úgy cselekedtek, ahogyan cselekedniük kellett, ahogyan cselekedni kényszerültek. Ugyanakkor a zsinat ill. maga XXIII. János pápa is – akarva akaratlan – a MNK egyházpolitikája malmára hajtotta a vizet, mert az ateizmussal és a kommunista országokkal való dialógus valamint a béke mellett tört pácát. Ez a dokumentumok szerint meglepetést és megoszlást szült a hazai magyar papságban. A rendszerellenes és az emigráns papokat a zsinat és a magyar küldöttség ellen hangolta, a békepapokat pedig megerősítette és örömmel töltötte el. A Kormány és a Vatikán között létrejött 1964-es részleges megállapodás pontjai már a zsinat első felében és a hozzá kapcsolódó tárgyalásokon körvonalazódni kezdtek: a Mindszenty kérdés megoldása, a hűségkü szövegváltozata, a püspökök előzetes elfogadása a Minisztertanács részéről, a püspökök működésének szabadsága, új püspökkinevezések feltételei. Casaroli már ez idő alatt járt Magyarországon, vállalta az itt tartózkodásával kapcsolatban meghatározott szűk korlátokat és Mindszentyvel is tárgyalt.

Az iratok között van néhány bekezdésnyi szöveg arról, hogy a papságot általában nem nagyon érdekelte a zsinat, kivéve a földalatti csoportokat, melyeket megerősített, a hívőket pedig még annál is kevésbé.

Függelék

A zsinati küldöttségek tagjainak életrajzi adatai

Az alábbiakban közöljük a zsinaton részt vett delegáltak és kísérőik egyházi pályafutásának adatait¹³⁶.

Ákos Géza

Született Mosonszentpéteren, 1929. Febr. 3., Pappá szentelték Vácott, 1952. Jún. 22. Segédlelkészi beosztásban Lajosmizsén 1952-1953, Rákosszentmihályon 1953-1954, Rákoskeresztúron 1954-1955, Nagyakőrösön 1955-ben, Kispesten 1955-1958. Püspöki titkár Vácott 1958-1962. Teológiai doktorátust szerzett a Hittudományi Akadémián 1961-ben. Püspöki tanácsos irodaigazgató Vácott 1964-től, c. prépost 1965-ben, székesegyházi kanonok 1966-ban, szentszéki bíró 1970-ben. 1972-től – Esthy Miklós utódjaként – 1998-ig állt a Szent István Társulat élén igazgatói minőségben. Utódjául Diós Istvánt, a Pálos Könyvtár vezetőjét választotta meg.

Bánk József

Adácson született 1911. Január 26-án. Esztergomi kissemináriataként érettségizett jeles eredménnyel 1931-ben, majd a Központi Szemináriumban végezte teológiai tanulmányait. 1936-ban szentelte pappá Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás, majd „summa cum laude” avatták teológiai doktorrá. Ezután három évig Rómában végzett magasabb egyházi tanulmányokat. 1939-ben Serédi bíboros központi szolgálatra rendelte. 1943-ban lett a budapesti Hittudományi Kar egyházi professzora. 1964-ben szentelték püspökké. Győri segédpüspök, majd apostoli kormányzó 1964-1969 között. A váci egyházmegye élén 1969-től 1974-ig állt először, majd az egri érseki székre nevezte ki VI. Pál pápa. Saját kérésére 1978-ban visszatért a váci egyházmegye élére.

Brezanóczy Pál

Aknaszlatinán született 1912. január hó 25-én. A gimnázium osztályait Kassán, a volt premontrei gimnáziumban végezte. Teológiai éveit az innsbrucki egyetemen töltötte, ahol az általános teológiából szerzett hittanár címet. 1935. augusztus 28-án történt pappá szentelése után még két évig folytatta Innsbruckban egyetemi tanulmányait, melyeknek befejezése után visszatért a kassai egyházmegyébe. Kápláni évei és katonai szolgálata után a kassai Hittudományi Főiskola tanára lett, s a beosztása mellett vállalta a helybeli orsolyita rendi gimnázium igazgatását is. 1941-ben Madarász István kassai megyéspüspök mellett püspöki titkár lett, majd 1942-ben irodaigazgató, 1946-ban pedig a kassai egyházmegye magyarországi részének általános helynöke. Közben elnyerte a püspöki tanácsosi és a pápai kamarási címet, 1951-ben pedig kanonok és pápai prelátus lett. Ez évben lett a rozsnói egyházmegye magyar részének apostoli kormányzója. Czapik Gyula érsek elhunytá után az egri főszékeskáptalan káptalani helynökké választotta, majd 1959-ben XXIII. János pápa az egri főegyházmegye és a kormányzatilag csatolt részek apostoli kormányzójává nevezte ki megyéspüspöki joghatósággal. VI. Pál pápa 1964. szeptember 15-én rotariai püspökké nevezte ki, 1964. október 28-án szentelték püspökké. 1969. január 10-től egri érsek. 1972. február 11-én elhunyt.

Csepregi Ignác

Született Csepregen, 1920. Febr. 2., Pappá szentelték Bécsben, 1943. Jan.17. Káplánibesztásban: Hidaskürt 1943-45, Bp.-Magdolnaváros 1945-46, Érsekvadkert 1946-47. Szertartó Esztergomban 1947-48, titkár 1948-57, plébános Bp.-Zugló 1957-63, közben irodaigazgató Esztergom 1961-80, plébános Bp.-Városmajor 1963-. Bpesti érseki helynök 1980-. Tb. Kanonok 1956, c. prépost 1961, protonotárius, kanonok 1971.

---

¹³⁶ A személyi adatok összeállításában nyújtott nélkülözhetetlen segítségéért köszönetet mondunk Vigh Tamásnak, a Magyar Kúrir munkatársának. Az adatok az illető egyházmegyéjének sematizmusai alapján készültek, kiegészítve a Magyar Kúrir jelentéseivel. A részletes forrásmegjelöléstől eltekintünk.

Cserháti József

Cserháti József 1914-ben, a Tolna megyei Lengyel községben született. Teológiai tanulmányait Rómában végezte, 1940-ben szentelték pappá. Pécsen, Győrött, majd Budapesten működött teológiai tanárként. 1961-től mint káptalani helynök, 1964-től mint apostoli kormányzó, 1969-től 1989-ig, 20 éven át pedig megyéspüspökként vezette a pécsi egyházmegyét. Éveken keresztül ő volt a Magyar Püspöki Kar titkára. 1994. Április 12-én elhunyt.

Dudás Miklós

1902. október 27-én Máriapócsen született. Középiskolai tanulmányait Ungvárott és Nagykállóban végezte. Noviciusként 1921-ben belépett Nagy Szent Bazil rendjébe és a következő évben letette a kisebb szerzetesi fogadalmat. Két évi bölcseleti kurzus után 1924-ben Rómába került és a négy éves teológiai tanfolyam elvégzése után 1925-ben letette a szerzetesi nagyfogadalmat. Áldozópappá 1927-ben szentelték Máriapócsen. Egy évre rá Rómában kitüntetéssel megszerezte a teológiai doktori fokozatot. 1931-ben a Munkácscsernekhegyi főmonostorban novícius mester lett. 1932-ben kinevezték a máriapócsi rendház főnökévé. 1939. március 25-én XII. Pius pápa hajdúdorogi megyéspüspökké nevezte ki. Egyházmegyéje kormányzását ugyanazon évben, május 14-én vette át. Máriapócsen szentelték püspökké is. Papp Antal c. érsek halála után a Szentszék megbízásából átvette a miskolci görög katolikus adminisztratura apostoli kormányzását is. 1972. július 15-én elhunyt.

Esty Miklós

Született 1895. november 28-án Budapesten. Banktisztviselői pályán indult el, később Csernoch János esztergomi hercegprímás kísérete volt gentiliomoként, majd Csernoch János hercegprímás halála után ezt a szerepét Serédi Jusztinián hercegprímásnál is megtartotta. 1927-től pápai világ kamarás. Pápai világi kamarás, az Actio Catholis rangidős országos alelnöke, Országos Szakosztály elnök, a Szent István Társulat delegált adminisztrátora és Igazgató Választmányának, az Országos Liturgikus Tanács és a Hittankönyv Szerkesztőbizottság tagja, az Országos Szövetkezeti Hitelintézet nyugalmazott ügyvezető igazgatója, 1973-tól a Budapesti Római Katolikus Hittudományi Akadémia örökös tiszteletbeli tagja, a Pápai Szent Szilveszter Rend kommandátora, a Pápai Nagy-Szent Gergely Rend lovagja 1973. október 22-én elhunyt.

Hamvas Endre

1890. Február 27-én az esztergomi Piszke községben született. Gimnáziumi tanulmányait 1901-1909-ben Esztergomban végezte, míg egyetemi tanulmányait 1909-1913-ban Bécsben, a császári és királyi egyetem teológiai fakultásán, mint a Pazmaneum növendéke. Pappászentelték 1913. július 15-én. 1913 szeptemberétől segédlelkész volt a komárom megyei Naszvadon. 1916 szeptemberétől intézeti lelkész és hitoktató Budapesten a Notre Dame de Sion leánynevelő intézetben. 1928 szeptemberétől teológiai tanár és lelkiigazgató az esztergomi Érseki Papnevelőintézetben. 1930 szeptemberétől szentszéki jegyző az esztergomi érseki és primási főszentszéknél és ugyanakkor hercegprímási titkár. 1931-ben XI. Pius pápa pápai kamarási címmel tüntette ki. 1936. május 25-én Serédi Jusztinián bíboros érsek, hercegprímás esztergomi protonotárius kanonokká és hercegprímási igazgatóvá nevezte ki, majd 1940. július 1-jétől budapesti érseki általános helytartó. 1944. március 7-én XII. Pius pápa csanádi püspökké nevezte ki és március 25-én Serédi kardinális érsek püspökké szentelte az esztergomi főszékesegyházban és püspöki székét március 3-án foglalta el. Grósz József kalocsai érseknek 1961. október 3-án bekövetkezett halála után 1961. október 6-án a püspökkari konferenciák elnökévé választották. 1964. Szeptember 15-én VI. Pál pápa kalocsai érsekké nevezte ki. VI. Pál pápa 1969 januárjában korára és egészségi állapotára való tekintettel felmentette a kalocsai főegyházmegye kormányzásától és ezután nyugalmazott kalocsai érsek lett. Helyére VI. Pál pápa 1969. január 10-én Ijjas József címzetes püspököt, csanádi apostoli kormányzót nevezte ki kalocsai érsekké. Tevékeny hathatós vezetője volt az Országos Béketanács Katolikus Bizottságának és az Opus Pacisnak, amely díszelnökévé választotta. 1970. április 3-án elhunyt.

Hamvas István

Született 1929. június 23-án Komáromban. A teológiát Szegeden végezte 1949-1955-ig. 1955. június 19-én szentelték pappá a szegedi Székesegyházban. Kápláni helyei: 1955-1956 Földeák, 1956-1961 Kiszombor. Templomigazgató: 1961-1970-ig Makó, Csanád vezér téren. Plébános: 1970-1971-ig Tiszasziget, 1971-haláláig Szeged-Alsóváros. Hamvas Endre csanádi püspök unokaöccse volt, mint házi káplán kísérte őt a II. Vatikáni Zsinatra. 1968-ben püspöki tanácsos, 1983-ban címzetes prépost lett. Meghalt 1986. október 16-án.

Ijjas József

Született 1901. november 5-én Baján. Tanulmányait a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte. Pappá szentelték 1925. június 14-én Kalocsán. Két évig a lelkipásztorkodásban dolgozik, Budapest hittudományi doktorátust szerez, majd hittudományi főiskolai tanár és tanulmányi felügyelő Kalocsán. 1928-ban Rómába megy, ahol a Szentírásstudományi Intézetben folytat tanulmányokat. 1929-től érseki szertartó Kalocsán. 1935-ben a Pesti Szent Imre Kollégium tanulmányi felügyelője, pápai káplán, 1941-ben érseki biztos és Paulinum-i igazgató Szabadkán, 1944-ben pápai prelátus. Ezután plébános Dusnokon, Kalocsa Szent Imrén, Miskén és Baja-Belvárosban. 1964. szeptember 15-én c. püspök és csanádi apostoli kormányzó. Püspökké szentelik 1964. október 28-án Budapesten. 1969. január 29-én kalocsai érsek, a Magyar Püspöki Kar elnöke, 1976. február 14. óta pápai trónálló. 1987. március 2-án vonult nyugalomba. 1989. április 29-én elhunyt.

Klempa Sándor

Született 1898. május 7-én Grazban. A premontrei kanonokrendbe lépett. Budapesten, majd Grenoble-ben folytatta egyetemi tanulmányait, német-francia tanári oklevelet szerzett. Teológiából doktorált. Keszthelyen zenei főiskolát és mezőgazdasági akadémiát is végzett. 1922. Augusztus 28-án szentelték pappá Győrben. 1948-tól a veszprémi egyházmegye papjaként működött, majd 1959-től 1972-ig „ad nutum Sanctae Sedis” apostoli kormányzó. 1972. február 8-án, nyugdíjba vonulásakor nevezte ki VI. Pál pápa basti c. püspökké. 1972. március 6-án szentelték püspökké. 1985. december 20-án Grazban elhunyt.

Kovács György

Született Sopronkövesden, 1912. febr. 27. Pappá szentelték Innsbruckban, 1936. júl. 26. Segédlelkész a soproni Várospalotnában 1936-1946, vicerektor a győri szemináriumban 1946-1954, egyházmegyei számvevő 1947-1954, teológiai doktor 1947-ben, püspöki tanácsos 1947-ben, szolgálaton kívül 1954-1955. Plébános Győr-Nádorvárosban 1955-től, szentszéki bíró 1958-tól, kerületi esperes 1959-től, szemináriumi rektor, és a Győri Hittudományi Főiskola mb. prodirectora 1960-1978, tb. kanonok 1960-ban, prosynodalis vizsgáló 1961-től, c. prépost 1964-ben.

Kovács Sándor

Született 1893. június 11-én Kecskeméten. Középkolait a kecskeméti piarista gimnáziumban végezte, teológiai tanulmányait a váci szemináriumban. 1917-ben szentelték pappá, majd egy évet a bécsi Augustinumban töltött. Ezután a püspöki udvarba rendelték be, ahol 10 évig működött mint szertartó, másod- majd első titkár. Később Kecskemét plébánosává, majd apáttá, esperessé, végül kiskunsági főesperessé nevezték ki. 1944-ben nevezte ki XII. Pius pápa szombathelyi megyéspüspökké, 1971-ben korára és egészségi állapotára tekintettel nyugalomba vonult. 1972. december 24-én reggel 6 órakor elhunyt.

Kovács Vince

Született 1886. augusztus 9-én Galgamácsán. Középkolait Vácott végezte a Piarista Gimnáziumban. A teológiai tanulmányait Bécsben folytatta, majd Budapesten teológiai doktorátust szerzett. 1910. november 16-án szentelték pappá. Utána Ceglédbercelen, Kállón, Uriban, Mindszenten lelkész, majd tanyai missziós-lelkész Majsa-Jakabszálláson. 1914 és 1916 között tábori lelkész. 1916-1918 között segédlelkész Újhartyánban, majd egy esztendeig missziós lelkész a Szabadszállás-Jakabszállás közti hatalmas tanyavilágban. 1919-21 között segédlelkész Hódmezővásárhelyen, majd lelkész Vácrátóton és zárda lelkész Kecskeméten. 1927-33 között kiskunhalasi plébános, majd kanonok plébános Vác-Alsóvároson, majd székesegyházi kanonok. 1940-ben szentelik püspökké és 1942-ig segédpüspök Vácott, majd káptalani helynök. 1959-ig c. püspök, általános püspöki helynök, 1959-1969-ig, nyugalomba vonulásáig váci apostoli kormányzó. 1974. március hó 15-én elhunyt.

Kovács Géza

Született Kiskőrös, 1926. január 8. Pappá szentelték Kiskőrös, 1950. június 11. Káplán: 1950 Dusnok, 1951 Csávoly, 1952 Borota, 1953 plébános helyettes ugyanott, 1954 helyi lelkész Kecskés, 1956 helyi lelkész Érsekhalom, 1958 lelkész ugyanott 1961 érseri szertartó Kalocsa, 1962 főegyházmegyei tanácsos, 1964 mb. irodaigazgató, 1965 kanonok, érseki irodaigazgató. 1967 főszentszéki bíró, 1973 Kalocsa-Belváros plébánosa és érseki helynök. 1983 éneklő kanonok.

Legányi Norbert Béla

1906-ban született Budapesten. 1924-ben lépett a Bencés Rendbe. A Tanárképző Főiskolán matematika-fizika szakos diplomát szerzett. Ünnepélyes fogadalmat tett 1929. szeptember 12. 1930-ban szentelték áldozópappá. Tanárként működött a győri, esztergomi, pannonhalmi gimnáziumban. 1947-től a kőszegi gimnázium igazgatója, majd ugyanott házfőnök. 1950-től a pannonhalmi gimnázium igazgatója és 1952-től főmonostori perjel is. 1958-tól 1969-ig, lemondásáig a rend főapátja. Főapáti szolgálatától felmentve hét évig élet a székesfehérvári Papi Otthonban, ahonnan 1976-ban térhetett vissza Pannonhalmára. Elhunyt 1987. május 13-án.

Mihelics Béla Vid

Született 1899. január 7-én Csátalján. A keresztségben Bélának keresztelték, minthogy azonban cisztercita papnövendéknek jelentkezett s a rendben a Vid nevet kapta, ezt írói névként azután is megtartotta, miután a rendből kilépett és újságíró lett. 1923 óta hivatásos újságíró. Előbb a Központi Sajtóvállalat lapjainál dolgozott majd 1945 után az Új Ember katolikus hetilapnak lett munkatársa, később a Vigliának is állandó cikkírója, majd 1963 őszétől Sík Sándor halála után a Vigília felelős szerkesztője. Jogi, államtudományi és bölcsészdoktorátust szerzett. Hazai tanulmányai után két évet a párizsi katolikus egyetemen töltött és ott szociológiával foglalkozott. A Budapesti Egyetem Közgazdaságtudományi Kar 1932-ben, a Budapesti Tudományegyetem jog- és államtudományi kara 1935-ben szociálpolitikából és társadalombölcseletről magántanárrá képesítette. 1946-ban az egri Magyar Katolikus Jogakadémia rendes tanára lett és ott az intézmény megszűnéséig a jogelméletet és szociológiát adta elő. 1947-ben, amint a Demokrata Néppárt tagját országgyűlési képviselővé választották. 1968. december 20-án elhunyt.

Papp Kálmán

Született 1886. február 28-án Sopronban. Gimnáziumi tanulmányait részben Sopronban, részben mint papnövendék Győrben a Bencés Gimnáziumban. Teológiai tanulmányait a győri Hittudományi Főiskolán végezte. 1908. június 29-én szentelték Győrben áldozópappá. Felszentelése után főpásztora, mosoni segédlelkészé nevezte ki. 1912-ben Győrött hittanár, 1914-ben mint a győri háziezred táborigazgatója végig szolgálja az első világháborút, majd újból elfoglalja hittanári állását. 1920. május 1-én röjtökmuzsaji, 1925. június 23-án pedig soproni várplébános és a társkáptalan kanonokja. Még ugyanebben az évben megyéspüspöke érdemei elismeréséül címzetes poki préposttá nevezte ki. 1926-ban a soproni esperesi kerület esperese és tanfelügyelője. XI. Pius pápa 1933-ban pápai prelatússág nevezte ki. 1946. május 3-án XII. Pius pápa győri megyéspüspökké nevezte ki. Püspökszentelése Sopronban 1946. június 16-án volt és püspöki székét ugyanezen év június 29-én foglalta el. Elhunyt 1966. július 28-án.

Pataky Kornél

Született Pesterzsébeten 1920. március 11-én. Pappá szentelték 1944. április 30-án Budapesten. Hittudományi doktor. 1945-1948 között Szegedfelsőközponon a tanyavilágban volt segédlelkész. 1948-1950-ig Szegeden gimnáziumi hittanár. 1949-57-ig Szegeden az egyházmegyei hivatalban püspöki titkár, házassági kötelékvédő, majd szentszéki jegyző. 1957-74-ig püspöki irodaigazgató. Ebben az időszakban a Szentszéknél bíróként is szolgálatot teljesített. 1973-ban provikárius, 1974-ben püspöki helynök. Hamvas Endre csanádi püspök előterjesztésére Rómából XII. Pius pápától kapott 1958-ban székesegyházi kanonoki kinevezést. 1968 májusában Ijjas József püspök, csanádi apostoli kormányzó a szőregi apáti címmel tüntette ki. 1969 májusában Udvardy József püspök, apostoli kormányzó a csanádi székeskáptalan nagyprépostjává nevezte ki. VI. Pál pápa 1975. január 7-én geg-i címzetes püspöki és győri apostoli kormányzóvá nevezte ki. Püspökké Budapesten a Szent István bazilikában szentelte Ijjas József kalocsai érsek, 1975. február 6-án. A győri egyházmegye kormányzását az év február 10-én vette át. Megyéspüspökké 1976. április 2-án nevezték ki. 1991. március 17-én vonult nyugállományba. 1998. október 6-án elhunyt.

Radó Polikárp

Született Sopron, 1899. márc. 11. Bencés rendbe lépett, ahol beöltözött 1915. aug. 6. Ünnepélyes fogadalmat 1922. jún. 25. tett. 1918-23. teológiai hallgató Innsbruck. Pappá szentelték 1922. jún. 29. 1924-30. főiskolai tanár. 1930-31. Rómában tanult. 1931-33. főiskolai tanár Pannonhalmára, 1933-35. Győrben 1937-42. teológiai tanár, 1942-50. egyetemi tanár. 1950-71. tanár a Pázmány Péter Hittudományi Akadémián Budapest, 1971-74. nyugállományban Pannonhalmán. Meghalt Győrött 1974. nov. 21.

Szül: 1879. március 9-én Budapesten. Itt végezte alsófokú és tanulmányai és középiskoláit is, teológiát pedig Esztergomban. 1901. július 13-án szentelték áldozópappá. Tanulmányi felügyelő volt Budapesten a Regnum Marianum konviktusában. A konviktus igazgatója 1905-1910-ig. Egyidejűleg latin és történelmi egyetemi tanulmányt folytatott. Tüdővérzés miatt azonban félben kellett hagynia az egyetemi tanulmányait. Majláth Gusztáv erélyi püspök felkarolta és maga mellé vette. Hogy gyógykezeléséről minél tökéletesebben gondoskodják Svájcba küldötte. Felgyógyulása után 1910-től 1918-ig középiskolai hittanár Budapesten. 1918-tól 1927-ig plébános és a Regnum Marianum házfőnöke. 1927. június 20-án kapta kinevezését XI. Pius pápától a székesfehérvári püspöki székre. 1927. augusztus 14-én szentelte püspökké Orsenigo Cesare c. érsek, apostoli nuncius Budapesten a Szent István bazilikában. 1927. aug. 8-án foglalta el püspöki székét Székesfehérváron.

Szabó Imre

Született 1901. szept. 11-én, Sorokújfalun. Pappá szentelték 1924. jún. 22. Esztergomban. Káplán 1924-1926, Budapest, Zugló. 1926-1931, Budapest, hittanár. 1931- Budapest, Helytartóság, II. titkár, titkár, helytartó helyettes, helytartó. 1938, pápai kamarás, 1944-től Budapest, Krisztinaváros, plébános, tb. kanonok. 1950, c. apát. 1951, Thyatirai c. püspök, Esztergomi segédpüspök. 1964, Esztergom, általános helynök, 1969, Esztergom, apostoli kormányzó 1971-ig. Elhunyt 1976. május 21-én.

Timkó Imre

Született 1920. augusztus 13-án Budapesten. Középiskolai tanulmányait a budapesti bencés gimnáziumban végezte. 1938-ban belépett a pannonthalmi Szent Benedek-rend növendékei közé. Teológiai tanulmányai egy részét a római Szent Anzelm egyetemen folytatta 1942-ig, majd a hajdúdorogi egyházmegye papnövendékéként fejezte be a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi karán. 1945. december 8-án Nyíregyházán szentelte pappá Dudás Miklós megyéspüspök. Országos hatáskörű görög katolikus egyetemi lelkészként tevékenykedett és a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvos Kollégiumának volt az igazgatója. 1947-től püspöke megbízásából megszervezte az ország nyugati felébe áttelepült görög katolikus hívek szórvány-pasztorációját, és 1968-ben e szórványterület püspöki helynöke lett. 1972 júliusában dr. Dudás Miklós püspök halála után, a hajdúdorogi egyházmegye és a miskolci Apostoli Exarchátus káptalani helynökévé választották. 1975. január 10-én VI. Pál pápa hajdúdorogi megyéspüspökké és a miskolci exarchátus apostoli kormányzójává nevezte ki. Nyíregyházán szentelték püspökké 1975. február 8-án. 1948-ban teológiai doktorátust tett és meghívást kapott a hittudományi fakultásra, mint a keleti teológia lektora. 1950-ben magántanár lett az ókeresztény egyház- és dogmatörténeti tanszéken, amelynek 1957-től adjunktusa, 1959-től nyilvános rendes tanára lett. A II. vatikáni zsinat óta a vallástörténet és az ökumenizmus tanára is volt. Hazafias Népfrent Országos Tanácsának és az Országos Béketanácsnak tagja volt, a Magyar ENSZ társaság alelnöki tisztét töltötte be. Elhunyt Nagyszerdán, 1988. március 30-án.

Vitányi György

Született 1914. január 14-én Vulkabordány. 1941. ápr. 13-án Löwen-ben szentelték pappá. 1942-48 között több helyen káplánként működött. 1948-53-ig a Szent György Lelkészség vezetője, 1953-56-ig zuglói plébános, 1957-58-ig plébános Dorogon, 1958-tól plébános Szent Imre városban közben irodaigazgatói feladatot látott el Esztergomban. Jelentős közéleti munkásságot fejtett ki, az OBKB főtítkárhelyettese, a Magyar Katolikus Püspöki Kar Külügyi Bizottságának tagja. 1972. május 22-én este 9 órakor elhunyt.

Winkler József

Született Nagyszentmihályon 1905. október 18-án. A kőszegi bencés gimnáziumban érettségizett. Teológiai tanulmányait a római Germanico Hungaricum növendékeként a Gregoriana egyetemen végezte. Ott avatták a bölcelet doktorává 1927. június 17-én, teológiai doktorrá pedig 1931. július 20-án. 1933-ban elnyerte a cursus magisterii diplomáját, melynek alapján a Gergely egyetem teológiai fakultásának magister aggregatusa lett. Rómában szentelték pappá 1930. október 25-én. 1933-34-ben Jákon volt káplán és adminisztrátor, 1934-től 1937-ig prefektus a budapesti Szent Imre kollégiumban, 1937-1945 között a szombathelyi szeminárium prefektusa és teológiai tanár, 1945 és 1952 között spirituális és teológiai tanár ugyanott. 1952-től 1956-ig Győrött teológiai tanár. 1956-tól Szombathelyen kiegészítő lelkész és az egyházművészeti bizottság főtitékára. Ezenkívül 1943-tól egyházmegyei censor, 1944-től zsinati vizsgáló, 1955-től pápai titkos kamarás. 1964. október 28-án szentelték püspökké a budapesti Bazilikában Dadimai c. püspök volt és a szombathelyi egyházmegye segédpüspöke. 1981. január 30-án elhunyt.

A Zsinat kronológiája

<i>Datum</i>	<i>Ereignis</i>
11.10.1962	Feierliche Eröffnung (I. Tagungsperiode)
08.12.1962	Schlußzeremonie der ersten Konzilsperiode
03.06.1963	Johannes XXIII. stirbt
21.06.1963	Kardinal Montini zum Papst gewählt, er nimmt den Namen Paul VI. an
29.09.1963	Wiedereröffnung (II. Tagungsperiode)
04.12.1963	Schlußsitzung der zweiten Tagungsperiode
14.09.1964	Eröffnung der dritten Tagungsperiode
21.11.1964	Schlußsitzung der dritten Tagungsperiode
14.09.1965	Eröffnung der vierten Tagungsperiode
08.12.1965	Schlußsitzung

Magyar zsinati felszólalások

Az Acta synodalia sacrosancti concilii oecumenici vaticani II., Vatican 1970-1983. alapján.

Név	Ülésszak	Ülés	Téma
Bánk József	III	íráso beadvány	Házasságról ¹⁴³
Bánk József	III	íráso beadvány	Papi életről ¹⁴⁴
Bánk József	III	Congregatio generalis CI (1964. október 14.)	Papi életről ¹⁴⁵
Bánk József ¹⁴⁶	IV	Congregatio generalis CLI (1965. október 16.)	Papi szolgálatról és életről ¹⁴⁷
BREZANÓCZY PÁL	IV	Congregatio generalis CXLIII (1965. október 6.)	Békéről ¹⁴⁸
Cserhádi József	III	íráso beadvány	Papi rendről ¹⁴⁹
Cserhádi József	IV	íráso beadvány	Papi szolgálatról és életről ¹⁵⁰
Hamvas Endre	I	Congregatio generalis III (1962. október 20.)	Üldözésről ¹⁵¹
Hamvas Endre	II	Congregatio generalis LXXII. (1963. november 21.)	Ökumenizmus séma általános vitája ¹⁵²

¹⁴³ III-VIII, 685-688.

¹⁴⁴ III-VIII, 249-252.

¹⁴⁵ III-IV, 408-410.

¹⁴⁶ Távolléte miatt Ijjas József olvasta fel hozzászólását.

¹⁴⁷ IV-V, 50-52.

¹⁴⁸ IV-III, 633-634.

¹⁴⁹ III-VIII, 272-275.

¹⁵⁰ IV-V, 273-275.

¹⁵¹ I-I, 242-243. Az általános vita a pápának az egész világhoz szóló üzenetét tárgyalta. Hamvas felszólalására ugyanezen a vitán reagált Villalobos püspök (Episcopus Pluveniensis?) I-? 254.

¹⁵² II-V, 677-681. A hozzászólás nem hangozhatott el teljes terjedelmében, mert a püspök kifutott az időből. Ezért az el nem hangzott részeket íráso beadványként csatolták a felszólaláshoz.

Hamvas Endre	II	írásos beadvány	A püspökökről ¹⁵³
Hamvas Endre	II	írásos beadvány	Egyházzól ¹⁵⁴
Hamvas Endre	III	Congregatio generalis (1964. október 22.) ¹⁵⁵	CVII Egyház a mai világban ¹⁵⁶
Hamvas Endre	IV	írásos beadvány	Egyház a mai világban ¹⁵⁷
Kovács András	I	írásos beadvány	Liturgiáról ¹⁵⁸

---

¹⁵³ II-V, 312-314.

¹⁵⁴ II-II, 778-779.

¹⁵⁵ A felszólalás teljes szövege megjelent magyar nyelven az Új Ember katolikus hetilapban – 20 (1964) 45 1. Megjegyzendő, hogy a LThK III. kiegészítő kötetében közöltek szerint ezen az általános ülésen nem volt vita, hanem csak a harmadik ülészak emlékmédáljainak kiosztása. (644) Az Acta-ban közölt adatok azonban megbízhatóbbak.

¹⁵⁶ III-V, 344-346.

¹⁵⁷ IV-II, 758-761.

¹⁵⁸ I-II, 241.